

Şeytanın Bir Silahı: **ROMANTİZM**

Onlar deyəcəklər: “Ey Rəbbimiz! Bədbəxtliyimiz bizə üstün gəldi və biz doğru yoldan azan bir camaat olduq. (Muminun surəsi, 106)

HARUN YƏHYA

İÇİNDƏKİLƏR

ÖN SÖZ.....

GİRİŞ.....

QANUNİ SEVGİ VƏ QEYRİ-QANUNİ SEVGİ.....

ROMANTİK MİLLİYYƏTÇİLİK.....

ROMANTİZMİN DİGƏR İDEOLOGİYALARI.....

DİNİ PƏRDƏ ALTINDA TƏTBİQ OLUNAN ROMANTİZM.....

İMANLA BAĞLI OLAN ƏSL AĞIL.....

ROMANTİZMİN NÖVLƏRİ.....

ROMANTİK SEVGİ ANLAYIŞI.....

ROMANTİZMİN FİZİKİ TƏXRİBATLARI.....

NƏTİCƏ: ROMANTİZM XƏSTƏLİYİNDƏN XİLAS OLMAQ

MÜƏLLİF VƏ ƏSƏRLƏRİ HAQQINDA

Harun Yəhya təxəllüsündən istifadə edən Adnan Oktar 1956-cı ildə Ankarada doğulub. İbtidai, orta və lisey təhsilini Ankarada bitirib. Sonra İstanbul Memar Sinan Universiteti Gözəl Sənətlər Fakültəsində və İstanbul Universiteti Fəlsəfə Bölməsində təhsil alıb. 1980-ci ildən başlayaraq imani, elmi və siyasi mövzularda bir çox əsər hazırlayıb. Bununla yanaşı, müəllifin təkamülçülərin saxtakarlıqlarını, iddialarının etibarsızlığını və Darvinizmin qanlı ideologiyalarla olan qaranlıq əlaqələrini ortaya çıxaran çox əhəmiyyətli əsərləri vardır.

Harun Yəhyanın əsərləri təxminən 30.000 şəkildən ibarət olan 45.000 səhifəlik bir külliyyatdır və bu külliyyat 41 dilə tərcümə edilmişdir.

Müəllifin təxəllüsü inkarçı düşüncəyə qarşı mübarizə aparan iki peyğəmbərin - Harun və Yəhyanın adlarını yad etmək, xatirələrinə hörmət məqsədilə götürülmüşdür. Müəllif tərəfindən kitabların üz səhifəsində Rəsulallahın möhüründən istifadə edilməsinin simvolik mənası isə kitabların məzmunu ilə əlaqədardır. Bu möhür Qurani-Kərimin Allahın son kitabı və son sözü, Peyğəmbərimizin (s.ə.v.) də xatəmül ənbıya olmasının rəmzidir. Müəllif nəşr etdirdiyi bütün əsərlərində Quranı və Rəsulallahın sünnəsini özünə rəhbər etmişdir. Bununla da, inkarçı düşüncə sistemlərinin əsas iddialarını və dinə qarşı yönəldilən etirazları susdurmaq üçün "son söz"ü deməyi hədəfləmişdir. Çox böyük bir hikmət və kamal sahibi olan Rəsulallahın möhüründən bu niyyətin bir duası olaraq istifadə edilmişdir.

Müəllifin bütün əsərlərindəki əsas hədəf Quranın təbliğini dünyaya çatdırmaq, beləliklə insanları Allahın varlığı, birliyi və axirət kimi əsas imani mövzular üzərində düşünməyə sövq etmək və inkarçı sistemlərin çürük təməllərini və azğınca tətbiq olunmalarını göstərməkdir.

Harun Yəhyanın əsərləri Hindistandan Amerikaya, İngiltərədən İndoneziyaya, Polşadan Bosniya-Hersoqovinaya, İspaniyadan Braziliyaya, Malaziyadan İtaliyaya, Fransadan Bolqarıstana və Rusiyaya qədər dünyanın bir çox ölkəsində bəyənilərək oxunur. İngiliscə, fransızca, almanca, italyanca, ispanca, portuqalca, urduca, ərəbcə, albanca, rusca, boşnakca, uyuğurca, indoneziyaca, malayca, benqalicə, serbcə, bolqarca, çincə, kişvahlıca (Tanzaniyada istifadə edilir), hausaca (Afrikada geniş şəkildə istifadə edilir), dhivelhicə (Mauritusda istifadə edilir), danimarkaca və isveçcə kimi bir çox dillərə tərcümə edilən əsərlər xaricdə geniş oxucu kütləsi tərəfindən qəbul edilmişdir.

Dünyanın hər yerində maraqla qarşılanan bu əsərlər bir çox insanın iman etməsinə, bir çoxunun da imanında dərinləşməsinə vəsilə olmuşdur. Kitabları oxuyan, araşdıran hər adam bu əsərlərdəki hikmətli, asan aydın olan və səmimi üslubun, ağıllı və elmi yanaşmanın fərqi varır. Bu əsərlər sürətli təsir etmə və qəti nəticə vermə xüsusiyyətlərinə malikdir. Əsərləri oxuyan və üzərində ciddi şəkildə düşünən insanların artıq materialist fəlsəfəni, ateizmi və digər azğın dünyagörüşlərin heç birini səmimi olaraq müdafiə etmələri mümkün deyil. Bundan sonra müdafiə etsələr belə, ancaq

romantik bir inadla müdafiə edə bilirlər. Hal-hazırda bütün inkarçı cərəyanlar Harun Yəhya külliyyatı qarşısında fikrən məğlub olmuşlar.

Şübhəsiz, bu xüsusiyyətlər Quranın hikmət və izahatlarının möhtəşəmliyindən qaynaqlanmışdır. Müəllif bu əsərləri ilə yalnız Allahın hidayətinə vəsilə olmağı niyyət etmişdir. Bundan başqa, bu əsərlərin nəşr olunmasında heç bir maddi mənfəət nəzərdə tutulmamışdır.

Bu həqiqətlər düşünüldüyü zaman insanların görmədiklərini onlara göstərən, hidayətlərinə vəsilə olan bu əsərlərin oxunmasını təşviq etməyin də çox əhəmiyyətli bir xidmət olduğu ortaya çıxır.

Bu qiymətli əsərləri tanımaq yerinə, insanların zehinlərini qarışdıran, fikri qarışıqlıq meydana gətirən, şübhə və tərəddüd yaradan, imani məsələdə güclü və kəskin təsiri olmayan, ümumi təcrübəyə əsaslanan kitabları yaymaq isə əmək və zaman itkisinə səbəb olacaq. Bu mövzuda şübhəli olanlar Harun Yəhyanın əsərlərinin məqsədinin dinsizliyi aradan qaldırmaq və Quran əxlaqını yaymaq olduğunu, bu xidmətdəki təsir, müvəffəqiyyət və səmimiyyətin açıqca göründüyünü oxucuların ümumi qənaətindən anlama bilirlər.

Bilinməlidir ki, dünyadakı zülm və qarışıqlıqların, müsəlmanların çəkdikləri əziyyətlərin əsas səbəbi dinsizliyin fikri hakimiyyətidir. Bunlardan xilas olmağın yolu isə dinsizliyin fikrən məğlub edilməsi, iman həqiqətlərinin ortaya qoyulması və Quran əxlaqının insanların qavrayıb yaşaya biləcəkləri şəkildə izah edilməsidir. Dünyanın gündən-günə daha çox artan zülm, fəsad və qarışıqlıq mühitində bu xidmət daha sürətli və təsirli bir şəkildə edilməlidir. Əks halda çox gec ola bilər.

Bu əhəmiyyətli xidmətdə əsas rolü öz üzərinə götürmüş Harun Yəhya külliyyatı Allahın iznilə XXI əsrdə dünyadakı bütün insanları Quranda təsvir edilən rahatlığa və sülhə, düzgünlüyə və ədalətə, gözəlliyə və xoşbəxtliyə aparan bir vəsilə olacaq.

Oxucuya

•Bu kitabda və başqa işlərimizdə təkamül nəzəriyyəsinin aradan qaldırılmasına xüsusi yer ayrılmasının səbəbi, bu nəzəriyyənin din əleyhinə olan hər cür fəlsəfənin əsasını təşkil etməsidir. Yaradılışı və dolayısı ilə Allahın varlığını inkar edən Darwinizm 150 ildir ki, bir çox insanın imanını itirməsinə və ya şübhəyə düşməsinə səbəb olmuşdur. Bu səbəbdən bu nəzəriyyənin bir aldatma olduğunu göstərmək çox əhəmiyyətli bir imani vəzifədir. Bu vacib xidmətin bütün insanlara çatdırılması isə zəruridir. Bəzi oxucularımız bəlkə bir kitabımızı oxumaq imkanı əldə edə bilər. Bu səbəbdən, hər kitabımızda bu mövzuya xülasə şəklinə olsa da, bir hissə ayırmağa qərar vermişik.

- Bu kitabların məzmunu ilə əlaqədar vacib olan bir başqa xüsusiyyət də vardır. Yazıçının bütün kitablarında imani mövzular Quran ayələri ilə izah edilir, insanlar Allahın ayələrini öyrənməyə və Quran əxlaqına tabe olmağa dəvət edilirlər. Allahın ayələri ilə əlaqədar bütün mövzular oxucuda heç bir şübhə və ya sual yaratmayacaq şəkildə açıqlanmışdır.

- Bu izahat əsnasında istifadə edilən səmimi və sadə üslub isə kitabların hər kəs tərəfindən rahatlıqla başa düşülməsini təmin edir. Bu təsirli və sadə izahat sayəsində kitablar "bir nəfəsə oxunan kitablar" ifadəsinə tamamilə uyğundur. Dini inkar etmək mövzusunda israr edənlər belə bu kitablarda izah edilən həqiqətlərin doğruluğuna etiraz edə bilmirlər.

- Bu kitab və yazıçının digər əsərləri oxucular tərəfindən şəxsən oxuna biləcəyi kimi, söhbət mühitində də oxuna bilər. Bu kitablardan istifadə etmək istəyən bir qrup oxucunun kitabları bir yerdə oxumaları, mövzu ilə əlaqədar fikir və təcrübələrini də bir-birlərlə bölüşmələri baxımından faydalı olacaqdır.

- Bununla yanaşı, yalnız Allahın razılığı üçün yazılmış bu kitabların tanınmasında və oxunmasında iştirak etmək belə böyük bir xidmət olacaq. Çünki yazıçının bütün kitablarında isbat etmək və razı salmaq istiqaməti son dərəcə güclüdür. Bu səbəblə dini izah etmək istəyənlər üçün ən təsirli üsul bu kitabların digər insanlar tərəfindən də oxunmasının təşviq edilməsidir.

- Kitablarda sonunda yazıçının başqa əsərlərinin təqdimatının əlavə olunmasının isə əhəmiyyətli səbəbləri vardır. Bu sayədə kitabı əlinə alan adam yuxarıda bəhs etdiyimiz xüsusiyyətləri daşıyan və oxumaqdan xoşlandığını ümid etdiyimiz bu kitabla eyni xüsusiyyətlərə sahib olan daha bir çox əsər görəcək. İmani və siyasi mövzularda faydalana biləcəyi zəngin bir qaynaq təcrübəsinin olduğuna şahid olacaq.

- Bu əsərlərdə bəzi başqa əsərlərdə rast gəlinəndiyi kimi, yazıçının şəxsi qənaətlərinə, şübhəli qaynaqlara əsaslanan izahlara, yanlış və ədəbsiz üslublara, şübhə və ümitsizliyə sürüklənən izahatlara rast gələ bilməzsiniz.

ÖN SÖZ

(Bu) mübarək Kitabı, (insanların) onun ayələrini düşünüb anlaması və ağıl sahiblərinin də ondan ibrət götürməsi üçün sənə nazil etdik. (Sad surəsi, 29)

Din əxlaqından uzaq olan cəmiyyətlərdə çox vaxt doğrular yanlış, yanlışlar isə doğru olaraq tanınırlar. Allahın məmnun olmayacağı, xətalı bir rəftar təqdir və təşviq olunarkən, gözəl bir rəftar son dərəcə adi qarşılana bilər, hətta tənqid belə edilə bilər. Yanlış və doğruların bir-birinə qarışması, dindən uzaq yaşayan cəmiyyətlərdə tez-tez rast gəlinən, hətta ümumi quruluşu meydana gətirən bir vəziyyətdir.

Romantizm də "doğru" zənn edilən səhvlərdən biridir. Romantizm cahiliyyə cəmiyyətlərində şəfqətli, yaxşı insanlara xas, gözəl bir xüsusiyyət kimi göstərilir. Halbuki bir insanın qarşılaşdığı hadisələrə romantik yanaşması, kitab boyunca ətraflı şəkildə araşdıracağımız kimi, hər istiqamətdən son dərəcə təhlükəlidir. Çünki romantizm insanlar üçün əhəmiyyətli və həyati xüsusiyyətlərdən biri olan "ağıl" tamamilə sıradan çıxarır.

Bu kitabda romantizm kimi bir mövzunun işlənməsindəki məqsədimiz təhlükəsiz kimi əks etdirilən, amma əslində insanlara hədsiz zərərlər verən bir mövzuya diqqət çəkməkdir. Sadə bir xüsusiyyət zənn edilən romantizmin istər cəmiyyətlər, istərsə də fərdlər üçün nə qədər ciddi bir təhlükə olduğunu göstərməkdir. Bu təhlükədən xilas olmağın nə qədər asan olduğunu Allahın bütün insanlara göndərdiyi bir rəhbər olan Qurana əməl olunduğu zaman insanın duyğularının aqlının önünə keçə bilməyəcəyini nümunələrlə göstərməkdir.

GİRİŞ

Onlardan gücün çatdığı kimsələri səsinlə (günah)a təhrik et, atlı və piyadanı onların üstünə yerit, mallarına və övladlarına şərik ol, onlara vədlər ver. Şübhəsiz ki, şeytan onlara ancaq yalan vədlər verir. (İsra surəsi, 64)

İnsanları din əxlaqından uzaqlaşdıran, Rəbbimiz olan Allaha qulluq etməkdən çəkindirən, onların başına saysız-hesabsız bəlalar gətirən hiyləgər bir təhlükə vardır. Bu təhlükə həyatın müxtəlif sahələrində, müxtəlif hadisələrlə qarşımıza çıxmağa bilər. Bəzən bir faşistin yumruğu, bəzən bir kommunistin söylədiyi marş, bəzən də sevdiyi qıza eşq məktubu yazan bir gəncin sözləri bu təhlükədən qaynaqlana bilər.

Bu təhlükənin ən əhəmiyyətli istiqaməti isə insanların böyük bir hissəsinin bunu bir təhlükə olaraq görməməsidir. Bunun Quran əxlaqına tamamilə zidd bir ruh halı olduğunu isə çox az insan dərk edir. Hətta insanların bir çoxu bu ruh halını bir təhlükə və səhv deyil, təqdir edilməli və yaşanması lazım olan bir üstünlük kimi görürlər.

Bu təhlükə insanları ağıllarına görə deyil, hissələrinə, yəni ehtiraslarına, əsəblərinə, zəifliklərinə və inadlarına görə yaşamağa yönəldən duyğusallıqdır.

Duyğusallıq - dünyada yüz milyonlarla insanı təsiri altına almış bir cahiliyyə mədəniyyətidir. Əslində, şeytan tərəfindən insanları Allahın yolundan sapdırmaq üçün istifadə edilən silahlardan biridir. Çünki duyğusallığın pəncəsinə düşmüş insan ağılından istifadə edə bilmir. Ağılından istifadə etmədiyi zaman isə nə özünü yaratmış olan Allahu təqdir edə bilər, nə Onun dəlilləri və hikmətləri üzərində düşünə bilər, nə də Quran əxlaqının incəliklərini qavrayıb yaşaya bilər. Çünki din əxlaqının yaşanması ağılla mümkündür və Allah Quranı "**onun ayələrini düşüüb anlaması və ağıl sahiblərinin də ondan ibrət götürməsi üçün**" nazil etmişdir. (Sad surəsi, 29)

Qısacası, duyğusallıq xəstəliyi müalicə edilmədən bir insanın dini həqiqi mənada qavraması və yaşaması mümkün deyil. Duyğusallıq xəstəliyi müalicə edilmədən dünyadakı saysız qarşıdurmaların, insanların bir-birlərinə qarşı etdikləri zülmün, səbəbsiz ağrı-acı və təcavüzkarlığın da ortadan qalxması mümkün deyil.

Bu səbəbdən kitabda duyğusallıqdan bəhs edəcək, bu cahiliyyə mədəniyyətinin yaxın tarixdəki və gündəlik həyatımızdakı bəzi nümunələrini araşdıracağıq. Heç kimin özünü bu təhlükədən uzaq görməməsi və şeytanın hər insanı çəkməyə çalışdığı bu bataqlığa qarşı hər kəsin diqqətli olması lazımdır.

HALAL VƏ HALAL OLMAYAN SEVGİ

Ey iman gətirənlər! Mənim düşmənimə də, öz düşməninizi də özünüzdə dost tutmayın! Onlar sizə gələn həqiqəti inkar etdikləri halda, siz onlara mehribanlıq göstərüb (sirrini açıb deyirsiniz)... (Mumtəhinə surəsi, 1)

Duyğusallıq, yəni başqa sözlə desək, romantiklik çox vaxt "sevgi" duyğusu adı altında öz təsirini göstərir. Məsələn, sonrakı səhifələrdə araşdıracağımız romantik radikal milliyyətçilər öz millətlərini çox sevdiklərini söyləyərək başqa millətlərə qarşı kin bəsləyir və hətta təcavüzkarlıq göstərirlər. Və ya bir gənc qıza aşiq olan, onu həyatının yeganə məqsədi hesab edən, "sənə aşiqəm" deyərək şeirlər yazan və hətta intihara cürət edəcək şəkildə irəli gedərək bu gənc qızı "ilahlaşdıran" bir gəncin "sevgi" anlayışıdır. Homoseksuallar, yəni Allahın haram etdiyi bir azğınlığı həyasızca və israrla tətbiq edən insanlar da "sevgi"ni bir-birlərində tapdıqlarını söyləyirlər.

İnsanların əksəriyyəti isə "sevgi" adı verilən hər duyğunun həmişə doğru, təmiz, hətta müqəddəs olduğunu zənn edir və yuxarıda saydıqlarımıza bənzər romantizm nümunələrini məqbul görürlər.

Əlbəttə ki, sevgi Allahın insana bəxş etdiyi gözəl bir duyğudur. Amma əhəmiyyətli olan bu sevginin kimə və hansı düşüncələrlə bəsləndiyi, yəni əsl sevgi olub-olmadığıdır. Duyğusallığın gətirib çıxartdığı azğın sevgi anlayışı ilə Allahın bizə Quranda öyrətdiyi həqiqi sevgi anlayışı bu nöqtədə bir-birindən ayrılır.

Bu mövzuları kitabın içində araşdıracağıq. Ancaq əvvəlcə, Qurana görə sevginin meyarını açıqlayaq: Qurana görə sevgi ona layiq olanlara göstərilir. Sevgiyə layiq olmayanlar isə sevilməz. Hətta onlara "buğz" edilər, yəni qəlbən soyuqluq duyular. Sevgiyə layiq olan isə sahib olduğu əxlaqa görə müəyyən olunur.

Mütləq sevgiyə layiq olan tək varlıq, hamımızın yaradıcısı olan Allahdır. Allah bizi var etmiş, saysız nemətlərlə ruziləndirmiş, bizə yol göstərmiş və əbədi cənnəti vəd etmişdir. Hər cür çətinliyimizdə O bizə kömək edir, hər səmimi çağırışımıza O cavab verir. Bizi O doyurur, xəstələndiyimizdə bizə O şəfa verir, qəlbimizi O qurtuluşa qovuşdurur. Bu səbəbdən kainatın sirrini qavrayan insan hər şeydən çox Allahı sevir. Sonra da Allahın sevdiklərini, yəni Allahın rızasına uyan saleh insanları sevir.

Digər tərəfdən, Allaha qarşı isyankar olanlar, Rəbbimizə üsyan edən nankorlar isə sevgiyə layiq deyillər. Bu insanlara qarşı sevgi bəsləmək doğru deyil və Allah bu mövzuda iman edənləri belə xəbərdar edir:

Ey iman gətirənlər! Mənim düşmənimə də, öz düşməninizi də özünüzdə dost tutmayın! Onlar sizə gələn həqiqəti inkar etdikləri halda, siz onlara mehribanlıq göstərüb (sirrini açıb deyirsiniz). Rəbbiniz olan Allaha iman gətirdiyiniz üçün onlar Peyğəmbəri və sizi (yurdunuzdan) qovub çıxarırlar. Əgər siz Mənim yolunda və Mənim razılığımı qazanmaq uğrunda cihadə çıxmısınızsa, onlara gizləndə

mehribanlıq göstərirsiniz. Mən sizin gizli saxladığınızı da, aşkar etdiyinizi də bilirəm. Sizlərdən kim bunu etsə, doğru yoldan sapmış olar. (Mumtəhinə surəsi, 1)

Ayədən göründüyü kimi, iman edənlər inkarçılara qarşı sevgi bəsləməzlər. Ancaq burada əhəmiyyətli bir nüansı xatırlatmaqda fayda vardır. Mömin dini inkar edən bir insana qarşı ürəyində bir sevgi duymasa da, o insanın iman etməsi, müsəlman olması üçün əlindən gələnlər hər şeyi edər. Yəni, burada bəhs edilən "sevgi bəsləməmək" vəziyyəti qarşıdakı insana hirsələnmək, onun yaxşılığını istəməmək mənasını verməz. Əksinə, Allaha iman edən bir insan öyüd ala biləcək, doğru yolu tapa biləcək hər insana dini təbliğ etmək, cənnətin və cəhənnəmin varlığını xatırlatmaq, ölüm və hesab günü ilə qarşı tərəfi xəbərdar edib qorxutmaq vəzifələrini əksiksiz olaraq, şövqlə yerinə yetirər.

Onun bütün səyinə baxmayaraq, bir insan iman etməsə də, yenə müsəlmanın ədalətli rəftarında bir dəyişiklik olmaz. Möminlərə zərər verməyə, insanlar arasında tərribatçılıq və qarışıqlıq çıxarmağa cəhd etmədiyi müddətdə hər insana qarşı xoş münasibət bəsləyər. Çünki Allah möminlərə belə əmr etmişdir:

Allah din uğrunda sizinlə vuruşmayan və sizi öz diyarınızdan qovub çıxartmayan kimsələrə yaxşılıq etməni və onlarla insafı davranmanızı sizə qadağan etmir. Şübhəsiz ki, Allah insafı olanları sevir. Allah sizə ancaq sizinlə din uğrunda vuruşan, sizi diyarınızdan qovub çıxardan və çıxarılmanıza kömək edən kimsələrlə dostluq etməni qadağan edir. Onlarla dostluq edənlər zalımlardır. (Mumtəhinə surəsi, 8-9)

Bu ayələrdə və yuxarıda misal olaraq verdiyimiz Mumtəhinə surəsinin 1-ci ayəsində Allah bizə bir çox hikmətlə birlikdə əhəmiyyətli bir dünyagörüşü də öyrədir: insanın duyğuları onu istiqamətləndirməməlidir. Çünki duyğular insanı son dərəcə yanıldı bilər. İnsanın duyğularına görə deyil, ağılına və iradəsinə, Allahın əmrlərinə görə hərəkət etməsi, duyğularını da ağıl və iradə ilə tərbiyə etməsi lazımdır.

Bunu duyğusallıq bataqlığına düşmüş hər insanın həyatında görə bilərik. Ürəyindəki istək, ehtiras, nifrət və ya əsəb kimi duyğulara əsir olmuş yüz milyonlarla insan ağıla zidd olan işlər görərək və bunu da "nə edim, sevirəm də" və ya "nə edim, çox istəyirəm, içimdən gəlir" kimi çarəsizlik dolu sözlərlə müdafiə edirlər. Halbuki bir şeyin insanın "içindən gəlməsi", o şeyin doğru və qanuni olması demək deyil. İnsanın nəfsi ona daim pisliyi əmr edir, şeytan da onu daha böyük pisliklərə itələyir. "Nə edim, içimdən gəlir" deyərək Allahın rızasına zidd işlər görən insan əslində, nəfsinin və şeytanın oyuncağı olmuşdur. Allah bu insanlardan Quranda belə danışır:

Nəfsinin istəyini ilahiləşdirən şəxsi gördünmü? Allah (əzəli) elmi sayəsində onu azğınlığa saldı, qulağını və qəlbini möhürlədi, gözünə də pərdə çəkdi. Allahdan

başqa kim onu doğru yola yönəldə bilər? Məgər düşünüb anlamırsınız? (Casiyə surəsi, 23)

Sonrakı səhifələrdə duyğusallığın bir növü olan yüksək dərəcəli romantizmin müxtəlif nümunələrini araşdıracaq, bunların insanlara verdiyi zərərdən bəhs edəcək və necə müalicə ediləcəklərini açıqlayacağıq.

ROMANTİK MİLLİYYƏTÇİLİK

Kafirələr öz qəlbində təkəbbürlüyə – cahiliyyə lovğalıqına qapıldıqları zaman Allah Öz Elçisinə və möminlərə (mənəvi)rahatlıq nazil etdi və onlara təqva sözünü vacib buyurdu.... (Fəth surəsi, 26)

Romantizm - insanlar arasındakı romantik əlaqələrə əsaslanan bir anlayışdır. Bununla yanaşı, romantizm siyasi ideologiyaların bəziləri ilə də yaxından əlaqədardır. Bunların başında isə XIX əsrin sonlarında meydana gələn və XX əsrin ortalarına qədər dünyada geniş vüsət alan "romantik milliyyətçilik" durur.

Qeyd etmək lazımdır ki, tənqid edəcəyimiz anlayış milliyyətçilik deyil, "romantik milliyyətçilik"dir. Bunların arasındakı fərq isə çox böyükdür.

Cahiliyyə lovğalıqı

Milliyyətçilik - bir insanın aid olduğu milləti və yaşadığı vətəninə sevməsi deməkdir. Bu, gözəl bir duyğudur. Dinə zidd bir istiqaməti olmadığı kimi, insanlığa zərər verən bir təsiri də yoxdur. Bir insanın anasını və atasını sevməsi necə bir duyğudursa, onu yetişdirən, eyni inanc və mədəniyyətə sahib olduğu millətini sevməsi də elə bir duyğudur. Məsələn, Türk Milliyyətçiliyi belə gözəl bir duyğudur: heç kim arasında din, dil, irq ayrısı seçkiliyi etmədən hər kəsi əhatə edir.

Milliyyətçilik duyğusunun qeyri-qanuni hala gəlməsi isə bu sevginin ehtirasa çevrilməsi ilə baş verir. Bir insan millətini sevərkən digər millətlərə qarşı səbəbsiz yerə kin bəsləyirsə, yəni öz millətinin mənfəətləri üçün digər millətlərin və xalqların haqlarını tapdalayırsa, onların torpaqlarını ələ keçirməyi, mallarını talamağı hədəfləyirsə, bu, milliyyətçilik duyğusunun qeyri-qanuni bir həddə gəlməsi deməkdir. İnsan öz millətinə olan sevgisini irqçiliyə çevirəndə, yəni öz millətinin digərlərindən üstün olduğunu iddia edən zaman qeyri-qanuni bir fikir yürütmüş olur.

Bu qatı milliyyətçiliyə Allah Quranda diqqət çəkir. Ayələrdə "cahiliyyə lovğalıqı" olaraq təsvir edilən bu düşüncə cahiliyyənin (dindən uzaq cəmiyyətlərin) bir xüsusiyyəti olaraq izah edilir:

Kafirələr öz qəlbində təkəbbürlüyə – cahiliyyə lovğalıqına qapıldıqları zaman Allah Öz Elçisinə və möminlərə (mənəvi)rahatlıq nazil etdi və onlara təqva sözünü vacib buyurdu. Onların buna daha çox haqqı var idi və ona layiq idilər. Allah hər şeyi bilir. (Fəth surəsi, 26)

Diqqət yetirilsə, ayədə "cahiliyyə lovğalıǵı"ndan bəhs edilir. Allahın buna qarşı möminlərə rahatlıq və təqva duyǵusu verdiyi bildirilir. Öz cəmiyyətinə (tayfasına və ya millətinə) istiqamətlənən sevgisi nəticəsində təcavüzkar olan insanların rəftarlarının qeyri-qanuni olduǵu məlum olur. Allah buna qarşı möminlərin rahat və təqvalı olmasını diləyir. Başqa sözlə desək, Allahın möminlər üçün bəyəndiyi hal "aǵlı başında olan" bir insanın ruh halıdır.

Cahiliyyə lovğalıǵına qapılmaq isə "aǵlı başında olan" insanın ruh halını ortadan qaldırır və onları dilləri, rəngləri və ya cəmiyyətləri ayrı olduǵu üçün bir-birlərinə düşmən edir.

Allahın 1400 il əvvəl Quranda təsvir etdiyi cahiliyyə lovğalıǵını bu gün dünyanın hər tərəfində görmək mümkündür. Afrikada müxtəlif qəbilələrdən olduqları üçün bir-birləri ilə düşmənçilik edən insanlar vardır. Avropada bir futbol qarşılaşmasını silahlı qarşıdurmaya çevirən və qarşı ölkənin tərəfdarını, sırf o tərəfdən olduǵu üçün ölənə qədər döyən "xuliqanlar" vardır. Qərb dünyasında zəncilərə, yəhudilərə, türklərə, afrikalılara və ya başqa millətə qarşı nifrət və kin bəsləyən, onlara qarşı terror əməliyyatları təşkil edən, bu məqsədlə təşkilatlar quran qruplar var.

Cahiliyyə lovğalıǵı yalnız aşağı siniflərə deyil, bir çox ölkənin ən üst təbəqəsinə də təsir edir. Sadə bir sərhəd anlaşılmazlıǵını bəhanə edərək, təcavüzkarlıq instinktlərini təmin etmək üçün bir-birləri ilə vuruşan, bu müharibələri illərlə inadla davam etdirən, həm öz xalqlarını, həm də qarşı ölkənin xalqlarını səfalətə salan bir çox ölkə vardır. Bu cür insanlar cahiliyyə lovğalıǵının təsiri altındadırlar. Hər biri ayədə təsvir edildiyi kimi, "öz qəlbində təkəbbürlüyə – cahiliyyə lovğalıǵına qapılan" cahillərdir.

Bu cahillərə XX əsrin ən böyük iki fəlakəti olan I və II Dünya müharibələrini hazırlayan və icra edənlər də daxildir. "Alman qəhrəmanlıǵı", "İngilis qüruru", "Rus cəsəreti" kimi romantik anlayışların təsirinə qapılaraq həm öz millətlərinə, həm də bütün dünyada böyük fəlakətlər törətmiş, iki nəhəng müharibədə 65 milyon insanın qanını tökmüş, on milyonlarla insanı isə dul, yetim və şikəst etmişlər.

Bu fəlakətlərin qaynaǵı olan "cahiliyyə lovğalıǵının" çağımızdakı adı isə "romantik milliyyətçilik"dir.

Romantik Milliyyətçiliyin meydana gəlməsi

Avropada milliyyətçilik XVIII əsrdə yayılmış bir düşüncə olaraq qəbul edilir. Əvvəllər bir çox dövlətlərin idarəsi altında yaşayan ölkələr bir mərkəzi hakimiyyət altında birləşərək ilk xalq-dövlətlərini yaratmışlar. İngiltərə və Fransa kimi Avropa ölkələri milliyyətçiliyi ilk olaraq mənimsəyən və ilk xalq hakimiyyətini quran ölkələr kimi tanınırlar. XIX əsrdə isə Avropadakı ölkələrin əksəriyyəti milli birliyini qurmuşlar.

XX əsrdə mövcud olan "romantik milliyyətçilik" cərəyanına göstərilə bilən ən yaxşı nümunə Hitler Almaniyasıdır. Tamamilə romantizmin təsiri altına düşən irqi milliyyətçiliyin zümləri dünya tarixinə qara bir ləkə olaraq düşmüşdür.

Yalnız iki ölkə bu təsirdən kənar qalmışdı: Almaniya və İtaliya. Hər iki ölkədə də krallıqların və ya kiçik şəhər-dövlətlərinin hakimiyyəti çox uzun sürmüşdü. İtaliya ancaq 1870-ci ildə, Almaniya isə bir il sonra - 1871-ci ildə milli birliyini quraraq bir xalq dövləti olaraq tarix səhnəsinə çıxıb çıkmışdı. Başqa sözlə desək, hər iki ölkə də milliyyətçiliyi mənimsəməkdə və tətbiq etməkdə digər Avropa ölkələrinə nisbətən gecikmişdi.

Bu vəziyyət hər iki ölkədə Avropanın digər ölkələrinə görə daha radikal-milliyətçi cərəyanların inkişafına və kök salmasına səbəb olmuşdur. İctimai alimlərin qəbul etdiyi ümumi fikrə görə, milliyyətçiliyin ən qabarıq nümunələri olan Nasizm və faşizmin bu iki ölkədə yaranması və hakimiyyəti ələ keçirməsinin səbəbi hər iki ölkədə də milli birliyin hələ yaranmaması səbəbindən yayılan fanatik milliyyətçi duyğulardır.

Bu iki ölkədə, xüsusilə Almaniyaadakı fanatik milliyyətçi anlayışına liderlik edənlər tarixdə "romantik milliyyətçilər" olaraq tanınırlar. Romantik milliyyətçiliyin əsas xüsusiyyətləri ağıla deyil, duyğulara əhəmiyyət verərək, mənsub olduqları millətin mistik və sirli bir "ruh"a sahib olduğunu düşünərək onu digərlərindən daha üstün hesab etmələridir. Romantik milliyyətçilər XIX əsrin sonlarında məşhurlaşan irqçi nəzəriyyələrdən bəhrələnərək Avropalı irqlərin dünyadakı digər irqlərdən üstün olduqlarını bildirmiş və başqa xalqları idarə altına salma hüququna malik olduqlarını iddia etmişlər.

XIX əsrin ilk onilliyində romantik milliyyətçilik Almaniya sürətlə inkişaf etmişdir. Paul Lagarde və Julius Langbehn kimi yazıçılar almanların bütün dünyanı idarə edəcəkləri bir iyerarxik dünya nizamı qurulmasının lazım olduğunu müdafiə etmişlər. Bunun da tamamilə "Alman ruhu"ndan və "Alman qanı"ndan qaynaqlanan üstünlüklə əldə ediləcəyini, bunun üçün almanların köhnə bütperəst inanclarına dönmələrinin və Xristianlıq kimi İlahi dini tərkd etmələrinin lazım olduğu fikrini irəli sürmüşlər.

O dövrdə Almaniya qurulan mistik (gizli) dərnəklərin romantik milliyyətçiliyin yayılmasında əhəmiyyətli rolu olmuşdur. Bu dərnəklərin ortaq dünyagörüşü insanın ağı ilə deyil, hissləri ilə doğrunu tapa bilməsindən, hər millətin bir "xalq ruhu"na sahib olması və Alman xalq ruhunun da bütperəstlik olması kimi səthi və batil düşüncələrdən ibarətdir. Bu dərnəklər Hitlerə və dolayısı ilə Nasizmə də böyük bir zəmin hazırlamışdır. İngilis tarixçisi Michael Howard "Pan-Cermenik Alman milliyyətçiliyinin ruhi gücünü və ideoloji mənşəyini mistik (gizli) dərnəklərdən aldığını və mistik (gizli) ənənənin 1920-ci illərdə doğan Milli Sosializm (Nasist) cərəyanına da böyük bir zəmin hazırladığını" yazır.¹

Həqiqətən də romantik milliyyətçiliyin insanlıq tarixində ən mərhəmətsiz və qanlı rejimlərindən biri olan Nasizmə zəmin hazırlamaqdan başqa bir rolu olmamışdır.

Romantik Milliyyətçiliyin Şizofreniyası

Romantik milliyyətçilər insanın ağıl yolu ilə deyil, "duyğu və hisslə" doğrunu tapacağını düşündükləri üçün son dərəcə əsassız, kompleks bir dünyagörüş və ruh halına malikdirlər. Amerika tarixçisi professor Gerhard Rempel "Reform, Liberation And Romanticism In Prussia" (Prussiyada İslahat, Azadlıq və Romantizm) adlı məqaləsində romantik milliyyətçilərin ruh dünyasını belə təsvir edir:

Romantiklər fantazyaya, romantikliyə və simvolizmə gedən yolu seçdilər. Ruhi olaraq həmişə ölümlə maraqlandılar, gecə qaranlığında melanxolik böhranlar yaşadılar. (Romantik milliyyətçiliyin öndərlərindən) Novalis "həyat ruhun bir xəstəliyindən ibarətdir" deyirdi. Burada qarşımıza çıxan faktor estetik pessimizmin başlanğıcıdır...

Romantizm - insan ruhunun dərinliklərindəki irrasional gücləri ortaya çıxardı... Döyüş haqqındakı vətənpərvər ədəbiyyatın inkişafı ilə birlikdə "ruhun rəqsi" deyilən bu düşüncə cəmiyyətin geniş kütlələri içərisində yayıldı...

Alman Romantikləri estetizmin bütünü inkişaf etdirdilər ki, bu, ağılın inkar edilməsinə və həqiqətin bir anda, birdən qavranması cəhdinə əsaslanırdı. Bu nəzəriyyəyə görə, poetik olan mütləq həqiqətin özü idi.²

Romantik milliyyətçilik duyğuların "əsl dünya" qəbul edilməsinə əsaslanırdı. Bu xəyalpərəst düşüncə reallıqdan tamamilə uzaq, öz ruh sarsıntıları içində yaşayan insanlar meydana gətirdi. Romantizmin bu təsirini insanı reallıqdan ayıran, bəzi duyğulara əsir edən şizofreniyaya bənzətmək mümkündür. (Şizofreniya xəstələri reallıqdan uzaq, öz xəyal dünyaları içində yaşayırlar)

Bu şizofreniyalı ruh halının bir nümunəsi də romantik milliyyətçilərin bəzi anlayışları bütəldirməsi vəziyyətidir. Bunların başında "qan" və "torpaq" anlayışları dururdu. Almaniyada XX əsrin əvvəlində meydana gələn "Blut und Boden" (Qan və Torpaq) adlı fikri cərəyan Alman qanının və Alman torpaqlarının müqəddəs olduğunu, Alman soyundan olmayan xalqların bu qanı və torpağı kirlətdiklərini iddia etmişdi. Bu cərəyan Nasist ideologiyasına da böyük təzyiq göstərdi. Nasistlər qan tökülməsini müqəddəs bir hərəkət olaraq görürdülər. Hitlerin 1923-cü ildəki müvəffəqiyyətsiz zərbə cəhdi əsnasında yaralanan Nasistlərin qanları ilə islanmış partiya bayrağı sanki bir bütə çevrilmişdi. "Blutfahne" (Qan Bayrağı) adı verilən bu bayraq olduğu kimi mühafizə edilmiş və hər Nasist mərasimində müqəddəs simvola çevrilmişdi. Hətta Nasist partiyasının on minlərlə yeni bayrağı Blutfahneyə³ sürtülmüş və ondakı "müqəddəs" gücün bu yeni bayraqlara da keçdiyini düşünülürdü.

Romantik Milliyyətçiliyin Qanlı qırğını

I və II Dünya müharibələri insanlığın gördüyü ən qanlı müharibə olaraq tarixə yazılmışdı. Bu müharibələr romantik milliyyətçilərin qarışmasından başqa bir şey deyildi. Almaniyada özünü açıq surətdə bürüzə verən romantik milliyyətçi cərəyanı dövrün ingilis, fransız və rus cəmiyyətlərinə də təsir etmiş və bu ölkələrin idarə heyətlərini müharibəyə cəlb etmişdir. Razılaşmalarla həll edilə bilən problemlər qızıqdırılmış və dünya milyonlarla insanın həyatına bəis olan bir qırğın yaşamışdır.

I Dünya Müharibəsinin gedişatını araşdırmaq romantik milliyyətçiliyin nəticələrini görmək baxımından faydalıdır. Müharibədə bir çox ölkə iştirak etsə də, əsasən bir neçə dövlət vacib rol oynayır: bir tərəfdə İngiltərə, Fransa və Rusiya, digər tərəfdə isə Almaniya və Avstriya-Macaristan. Müharibənin əvvəlində bu ölkələrdəki generalların hamısının ortaq düşüncəsi güclü bir hücumla düşmən xətlərini yarıb dağıtmaları və bir neçə həftə ərzində zəfər çalmaları istiqamətində idi. Halbuki müharibə indiyə kimi heç kimə zəfər gətirməmişdir.

Almaniya 1914-cü ildə Fransa və Belçikaya hücum etmiş və bir az irəlilədikdən sonra hücum dayandırılmış və qurulan cəbhələr 3.5 il boyunca yerindən tərpənməmişdir. Hər iki tərəf də düşmən cəbhəsini yarmaq ümidi ilə dəfələrlə bir-birinə hücum etmiş, amma heç bir şey dəyişməmişdir. Almanların hücumu ilə başlayan məşhur Verdən döyüşündə 315.000 fransız və 280.000 alman əsgəri ölmüş, amma cəbhə yalnız bir neçə kilometr geriyyə çəkilməmişdir. Bir neçə aydan sonra ingilis və fransızlar Sommedə hücumu keçmişlər, qanlı vuruşmalar nəticəsində 600.000 alman, 400.000-dən çox ingilis və təxminən 200.000 fransız əsgəri ölmüş, nəticədə alman cəbhəsi yalnız 11 kilometr geriyyə oturulmuşdu. Romantik marşlarla, şeirlərlə, "Alman ruhu", "İngilis qüruru", "Fransız cəsarəti" kimi süni romantik anlayışlarla coşaraq ağılsız qərarlar verən idarəçilər öz xalqlarını qırğına məruz qoymuşlar. 3.5 il boyunca bir səngərdə döyüşən və həmişə bombardman altında yaşayan əsgərlərin çoxunda sonradan psixoloji problemlər baş qaldırmışdır.

Romantik milliyyətçiliyin səbəbsiz qırğınının I Dünya Müharibəsindəki diqqət çəkən bir nümunəsi fransız generalı Robert Nivellenin 1917-ci ilin aprelində alman cəbhə xəttinə qarşı başlatdığı hücumdur. Nivellevə hücumdan əvvəl "yalnız iki gün içində alman xətlərini yaracaqlarını və bir həftə içində zəfərə çatacaqlarını" vəd etmişdi. Alman ordusunun onlardan daha üstün olmasına baxmayaraq, bu romantik vədin təsirində düşən fransız ordusu aprelin 16-da hücumu keçmiş və bu hücum 1.5 aydan çox davam etmiş, nəticədə heç bir nəticə əldə edilməmiş, yüz minlərlə əsgər ölmüş, sonra da fransız birlikləri arasında daxili üsyanlar baş qaldırmışdır.

Eyni zehniyyət II Dünya Müharibəsində də həyata keçmiş, bu dəfə daha çox insan - 55 milyon adam Hitler, Mussolini, Stalin kimi psixopat ruhlu romantiklərin ehtirasları səbəbindən ölmüşdür.

Yalnız dünya müharibələri deyil, müxtəlif ölkələr, qəbilələr və ya təşkilatlar arasındakı döyüş və qarşıdurmaların əsasında da romantizm durur. Yaşadığı dünyanın şərtlərini ağılla qiymətləndirə bilməyən, romantik şüarların, qəhrəmanlıq hekayələrinin, marşların və şeirlərin təsiri ilə silaha sarılan milyonlarla insan həm özlərinin, həm də düşmən saydıqları insanların qanını tökmüş və dünyanı qarışıqlıq və fitnə içinə salmışlar.

Kitabın əvvəlində duyğusallığın insanları Allahın yolundan çıxarmaq və bəlalara uğratmaq üçün şeytan tərəfindən istifadə edilən bir silah olduğunu vurğulamışdıq. Şeytanın insanlara qarşı qurduğu bu tələ özünü romantik milliyyətçilikdə daha açıq şəkildə özünü göstərir. Allah Quranda şeytanın insanları qarşıdurma, qarışıqlıq və terror mühitinə məruz qoyduğunu belə bildirir:

(Allah) buyurdu: “Çıx get! Onlardan kim sənə uysa, tam bir əvəz kimi cəzanız Cəhənnəm olacaqdır. Onlardan gücün çatdığı kimsələri səsinlə (günah)a təhrik et, atlı və piyadaları onların üstünə yerit, mallarına və övladlarına şərik ol, onlara vədlər ver. Şübhəsiz ki, şeytan onlara ancaq yalan vədlər verir. (İsra surəsi, 63-64)

Bu ayədə şeytanın idarəsi altındakı insanları istifadə edərək yer üzündə "təhrik edən səslər" və "üzərinə yeriyən piyadalar" meydana gətirəcəyi bildirilir ki, romantik milliyyətçiliyin nəticələri də bu şəkildədir.

Romantik Milliyyətçiliyin Fikri Əsası: Darvinizm

Romantik milliyyətçilər romantik meyl olan qan qırğını dəstəkləmək üçün bəzi fəlsəfi və elmi şərhələrə də müraciət etmişlər. Bu şərhələrin əsası Darvinin təkamül nəzəriyyəsidir.

İngilis bioloqu Darvin 1859-cu ildə nəşr olunan "Növlərin Mənşəyi" adlı kitabında təbiətdə mərhəmətsiz bir həyat mübarizəsi olduğunu, bu mübarizənin canlıları inkişaf etdirdiyini və yaranan yeni növlərin də bu mübarizənin qazanılması və itirilməsinə görə ortaya çıxdığını irəli sürmüşdür. Başqa sözlə, Darvinə görə inkişafın açarı "qarşıdurma"dır. Darvin 1871-ci ildə nəşr etdirdiyi "İnsanın Törəməsi" adlı kitabında bu fikirlərini daha da inkişaf etdirmişdi. Bu kitabla birlikdə insan irqlərinin bəzilərinin digərlərinə görə daha üstün olduğunu qarşıya qoymuş, yəni irqçiliyə zəmin yaratmışdır. Darvin Avropalı ağ irqləri "üstün irqlər" olaraq hesab edərkən, zənciləri, asiyalıları və türkləri "yarı meymun primitiv irqlər" olaraq qiymətləndirmişdir.

Darvinin elmdən uzaq bu nəzəriyyəsinin yayılması ilə birlikdə, qarşıdurma və irqçilik sürətlə dəstək qazanmışdır. Belə ki, bu iki anlayış "elmi bir həqiqət" kimi qəbul edilməyə başlamışdır.

Romantik milliyyətçilərin Darvinizmlə əlaqəsi də bu nöqtədə ortaya çıxır. Romantik milliyyətçilər döyüşə olan meyllərini və öz irqlərinin digərlərindən üstün olduğu hesab etdiklərindən Darvinizmə əsaslanırlar.

Fövqəladə bir qan qırğına səhnə olan I Dünya Müharibəsinin arxasında Darvinizmin bu qaranlıq təlqinini tapmaq mümkündür. Yüz minlərlə əsgəri gözlərini qırpmadan ölümə göndərən alman, fransız, ingilis, rus və ya avstriyalı generallar Darvinizmin "canlılar mübarizə edərək inkişaf edir, irqlər də döyüşərək ucalır" şəklindəki yalanına inanmışlar və bu ruh halı içində döyüş əmri vermişlər.

Məsələn, I Dünya Müharibəsi generallarından Friedrich von Bernardi savaşı və təbiətdəki mübarizənin qanunları arasındakı əlaqəni belə qurmuşdur:

Müharibə bioloji bir ehtiyacdır, təbiətdəki ünsürlərin qarşıdurması qədər lazımlıdır. Bioloji istiqamətdən yerində nəticələr verir, çünki bu nəticələr varlıqların əsas xüsusiyyətləri ilə əlaqədardır.⁴

Avstriya-Macaristanın baş komandiri general Franz Baron Conrad von Hoetzendorff isə müharibədən sonrakı xatirələrində belə yazmışdır:

Dünya müharibəsinin böyük fəlakəti (insanın həyat mübarizəsi) prinsipi tam bir uyğunlaşma ilə reallaşmışdır. İnsanların və dövlətlərin həyatlarının ana gücü ilə yaranan bu müharibə boşalması lazım olan bir ildırım yükü kimi təbiətin bir qaydasıdır.⁵

Almaniyanın kansleri (baş naziri) Theobald von Bethman-Hollwegin fərdi məsləhətçisi və dostu Qurd Riezler 1914-cü ildə belə yazmışdır:

Mütləq və əzəli düşmənlik insanlar arasındakı əlaqələrin təbiətində vardır. Hər yerdə gördüyümüz daimi nifrət... insan təbiətinin pozulmasından qaynaqlanmış, əksinə təbiətin və həyatın qaynağının özündə vardır.⁶

Dövrün dövlət adamlarını və idarə heyətlərini təsiri altına alan düşmənlik və qarşıdurmanın insanın təbiətində olması iddiası, şübhəsiz, böyük bir yalandır. İnsan təkamülçülərin iddialarının tam əksinə, şəfqət, mərhəmət, sevgi və anlayışdan zövq alacaq şəkildə yaradılmışdır. İnsanın fitrəti, yəni təbiəti Allahın əmr etdiyi din əxlaqını yaşamaqdır. Bunun xaricində insana təlqin edilən hər cür batıl və azğın düşüncə isə həm adamda, həm də cəmiyyətdə pozğunluğa və degenerasiyaya səbəb olur.

Romantizm öz ətrafına ehtiraslı bir bağlılığı, digərlərinə qarşı isə kin və nifrəti qızıdır. Bu ruh halı Darvinizmin "irqlərin həyat mübarizəsi" anlayışına çox uyğundur. Darvinin nəzəriyyəsinin sosiologiyalarına uyğunlaşdırılmış halına "İctimai Darvinizm" adı verilir və İctimai Darvinizm romantik milliyyətçi və irqçi cərəyanların ən böyük dayağı olmuşdur. Amerikalı yazıçı Janet Biehl "Ecology and the Modernization of Fascism en the German ultra-Right" (Ekologiya və alman radikal sağında faşizmin təkmilləşməsi) adlı məqaləsində mövzuya aid bunları yazır:

Alman radikal sağında İctimai Darvinizmin dərin kökləri vardır... İngilis-Amerikan İctimai Darvinizmində olduğu kimi, Alman İctimai Darvinizmi də insanların ictimai təşkilatlarını insani olmayan dünyadan alınma "təbiət qanunları" ilə açıqlamışdır. Amma ingilis-amerikan İctimai Darvinizmi "uyğun olanların qazanması" anlayışını vəhşi kapitalist bir meşədə fərdi cəhdlərin qazancı olaraq izah edərkən, Alman İctimai Darvinizmi "uyğun olanların qazanması" anlayışını əzici olaraq irq anlayışında qəbul etmişdir. Bu səbəbdən, "ən uyğun" olan irq davam etdirdiyi "həyat mübarizəsi"ndə bütün digər rəqiblərini məhv edərək qazanacaq, qazanmalıdır.⁷

Almaniyada İctimai Darvinizmin ən böyük nümayəndəsi olan Ernst Haeckel (1834-1919) məşhur Darvinist bioloq idi. Darvinin işlərindən çox təsirlənən Haeckel Darvinizmə "tərəf" çıxaraq və "Ontogenez Filogenezin Təkrarıdır" (Ontogeny Recapitulates Phylogeny) olaraq yekunlaşdırılan və məməlilərdəki embrionların təkamül müddətini əks etdirən nəzəriyyəni ortaya atmışdı. (Bu nəzəriyyənin çürüklüyü illər sonra aydın oldu və Haeckelin istifadə etdiyi sxemlərdə saxtakarlıq etdiyi ortaya çıxdı)

Haeckel "Monist Birliyi" adı altında ateizmi yaymaq məqsədilə bir dərnək yaratmış və bu dərnək, eyni zamanda, irqçiliyin və romantik milliyyətçiliyin mərkəzi olmuşdur. 1920-ci illərdə Hitlerin başçılığı altında inkişaf edən Nasist hərəkatı Haeckelin fikirlərindən və Monist Birliyindən bəhrələnmişdir. Mövzunu araşdıran tarixçi Daniel Gasman The Scientific Origins of National Socialism: Social Darwinism en Ernest

Haeckel and the German Monist League (Milli Sosializmin Elmi Mənşələri: Ernest Haeckeldə və Alman Monist Birliyində İctimai Darvinizm) adlı kitabında belə yazır:

Almaniyadakı irqçilikdən ilham alan **İctimai Darvinizm... varlığını demək olar ki, tamamilə Hekkelə borclu idi...** (Hekkelin) fikirləri, **irqçilik, imperializm, romantizm, anti-Semitizm və milliyyətçi** cərəyanının bir bədəndə birləşib vahid ideologiya halına gəlməsinə xidmət etdi... Volkismim (romantik milliyyətçi Alman populistliyinin) həqiqətdə tamamilə qeyri-real və mistik fikirlərinə elmi əlavə edən adam Haeckel idi.⁸

Gasman mövzu barədə bunları yazmışdır:

Deyilə bilər ki, İngiltərədə **Darvinizm** təbii dünyanın ictimai dünyaya bir proyeksiyası olaraq, "buraxın etsinlər" (laissez faire) kapitalizminin fərdiliyinin bir davamı oldusa, **Almaniyada alman romantizminin bir proyeksiyası olmuşdur...** Darvinizmin Almaniyada aldığı şəkil bir növ saxta elmi təbiət dini, irqçiliklə qarışıq bir təbiətə tapınma mistizmidir.⁹

Janet Biehl də eyni mövzuda "Hekkel mistik irqçiliyə və milliyyətçiliyə inanırdı, belə ki, **Alman ictimai Darvinizmi əvvəldən romantik irqçiliyə və romantik milliyyətçiliyə saxta bioloji bir əsas təmin edən siyasi bir hərəkət oldu**" deyərək yazmışdır.¹⁰

Nəticə

Bütün bunlar romantizmin tamamilə dindən uzaq və dinə zidd bir psixologiya və dünyagörüş olduğunu bir daha göstərir. Ortaya atıldığı ilk gündən etibarən haradasa ateizmlə oxşar olan Darvinizmin romantizmlə sıx bağlı olması bu istiqamətdə çox açıq bir göstəricidir.

Romantik milliyyətçiliyin Darvinizmlə olan əlaqəsi və Nasist hərəkətin meydana gəlməsindəki rolu bizə çox əhəmiyyətli həqiqəti bir daha göstərməkdədir: Romantizm istər fərdlər, istərsə də cəmiyyətlər üçün son dərəcə təhlükəli bir cərəyandır. Çünki romantizmə qapılan insanlar öz irqlərinin başqalarından üstün olduğuna, müharibələr edərək bütün dünyanı zəbt etmə haqqına sahib olduqlarına, başqa millətləri ortadan qaldırmağın və ya özünə tabe etməyin isə son dərəcə qanuni olduğuna inanır, ağıla, sağlam fikrə və vicdana zidd düşüncələrə asanca qapıla bilirlər.

Nasist Almaniyası romantizmin dağıdıcı və zülmedici təsirini göstərən ən əhəmiyyətli tarixi nümunələrindən biridir. Nasistlərin 1933-cü ildə iqtidara gəlməsi ilə birlikdə Hitler və qərargahları alman cəmiyyətinə qarşı sanki "**romantik beyin yuma**" kampaniyasına başlamışlar və romantik milliyyətçiliyin şüursuz iddialarını qısa zamanda cəmiyyətə mənimsətmişlər. 1930-cu illərin sonlarına doğru alman xalqının əksəriyyəti tezliklə bütün dünyanı idarə edəcək 1000 illik bir "Alman Krallığı"nın (III Reich) qurulacağına, alman irqinin "saflaşdırılması" məqsədilə ölkədəki digər xalqların məhv edilməsinin lazım olduğuna, Hitlerin metafizik gücə sahib olan yanılmaz bir

"başçı" (Führer) olduğuna və onları zəfərə aparacağına inanmışlar. Hitlerin qəzəbli, təcavüzkar, paranoid və həyasız nitqlərini göz yaşları içində dinləyərək özlərindən gedən insanlar sanki kütləvi surətdə ovsunlanmışdılar.

Nasistlərin məşhur Nuremberg mitinqləri "romantik beyin yuma"nın ən parlaq nümunəsidir. Amerikalı tədqiqatçılar Baigent, Leigh və Lincoln bu mitinqləri belə təsvir edirlər:

Pis şöhrətə sahib olan Nuremberg mitinqlərində... hər şey (formaların və bayraqların rəngləri, nitqlərin yeri, proqramın gecə yarısına qədər davam etməsi, spot işıqlarının istifadəsi, zaman) çox diqqətli şəkildə hesablanırdı. Bu mitinqlərdə çəkilən filmlər **insanların sanki özlərini sərxoş etdiklərini, sanki hipnozdaymış kimi "Sieg Heil" şəklindəki Nasist şüarını dayanmadan təkrarlayaraq Hitlerə sanki tapınarcasına Nasist salamı verdiklərini** göstərir. **Kütlələrin üzündən bomboş bir zehnin gətirdiyi xoşbəxtlik oxunur...** Bu razı salıcı bir ifadədən qaynaqlanmışdır. Əslində Hitlerin ifadələri heç də razı salıcı deyil. Hər zaman adi, uşaq kimi eyni şeyi təkrarlayan, boş məzmunlu nitqlərdir. Amma bu nitqləri təşkil etmə şəkli zəhərli bir enerjiyə malikdir, bir baraban ritmi kimi hipnozedicidir... Və bu, kütlə psixologiyasının gətirdiyi yoluxuculuqla, bir sahəyə sıxışdırılan minlərlə insanın təsiri ilə cəmləndiyində ... **kütlə isterikasını** meydana gətirir... Hitlerin mitinqlərində görünən şey psixoloqların mistik təcrübələri açıqlamaq üçün istifadə etdikləri "şüur qapanması" vəziyyətidir. " 11

Qısacası, Nasist mitinqləri insanları tamamilə ağıldan uzaqlaşdıran və romantizm ovsununun təsiri altına aldığı kütləvi hipnoz seanslarıdır. Bu romantik vəziyyət II Dünya Müharibəsinin başlanmasına və 55 milyon insanın həyatına bəis olmuşdur.

Nasizm romantizmin dağıdıcı təsirlərinin yalnız bir nümunəsidir. Romantizm insanları ağıldan uzaqlaşdırdığı, ağıl yerinə duyğuları hakim etdiyi üçün onları hər cür azgınlığa sürükləyə bilər. Buna görə romantik bir insana hər hansı bir istiqamət vermək asandır. Əgər içində olduğu mühit o istiqamətdədirsə, qısa zamanda qatı bir irqçiyə və faşistə çevrilə bilər. Bunun tam əksi olan bir mühidə olduğunda isə kommunist bir xadim olar, Leninist marşlar söyləyərək günahsız insanlara təzyiq göstərir, hətta özünü atəşə də ata bilər. Son dərəcə mərhəmətsiz və sərt olan romantik insanın bir neçə saat sonra göz yaşları içində hıçqıra-hıçqıra ağlamasını da görmək mümkündür. Ağıl ortadan qalxdıqdan və insan duyğularına, daha doğrusu şeytanın nəfsində oyatdığı ehtiraslara əsir olduqdan sonra həddini aşmasında və anormallıqda bir sərhəd yoxdur.

ROMANTİZMİN DİGƏR İDEOLOGİYALARI

... dedi: "Mən Sənin qullarından müəyyən bir qismini hökmən ələ alacağam. Mən onları mütləq (doğru yoldan) azdıracaq və xülyalara salacağam; onlara mal-qaranın qulaqlarını kəsməyi buyuracaq və Allahın yaratdıqlarına dəyişiklik verməyi əmr edəcəyəm". Allahı qoyub şeytani özünə himayədar tutan şəxs açıq-aşkar ziyana uğramışdır. (Nisa surəsi, 118-119)

Əvvəlki hissədə romantizmin "romantik milliyyətçilik" adı altındakı təsirlərini araşdırdıq. İndi bir də yelpiyin başqa uclarına baxaq və romantizmin insanları saldıdığı bəzi bəlaları araşdıraq. İlk araşdırmalı olduğumuz ideologiya insanlığa ən azı romantik milliyyətçilik qədər "qan qusduran" kommunizmdir.

KOMMUNİST ROMANTİZM

Kommunizm sözdə "ağıllı" bir ideologiya olaraq meydana gəldi. İdeologiyaları quranlar, yəni Karl Marks (1818-1883) və Friedrich Engels (1820-1895) materialist fəlsəfəni mənimsəmiş, bunu ictimai elmlərə tətbiq edərək "tarixin qaydaları"nı təyin etdiklərini düşünmüşlər. Marks tarixi müxtəlif mərhələlərə ayırmış, o dövrdə İngiltərə kimi inkişaf etmiş ölkələrdə "kapitalist mərhələ"sinin yaşandığını, bunun ardından qaçınılmaz olan bir işçi inqilabının gələcəyini və sosialist kainatın başlayacağını qarşıya qoymuşdu. Marks bu inqilabın özbaşına, yəni işçilərin təşəbbüsü ilə reallaşacağı və İngiltərə kimi sənayeləşmiş ölkədə yaşanacağını söyləmişdir.

Ancaq Marksın proqnozları reallaşmadı. Reallaşmayacağı da onun ölümündən 30-40 il sonra da açıqca görünürdü. İngiltərədə və ya bir başqa sənayeləşmiş ölkədə bir inqilab olmamış, əksinə işçilərin ictimai və iqtisadi həyatında yaxşılığa doğru dəyişiklik baş vermişdir.

Kommunizmin Ağıllı İddiasının Etibarsızlığı

Bu vəziyyətdə Marksın nəzəriyyəsi tarixdəki bir çox yanılma kimi səhv olaraq qiymətləndirilməli və bir kənara qoyulmalı idi. Amma elə olmadı. Özlərinə "Marksistlər" adı verən bir qrup insan Marksın reallaşmayan proqnozlarını zorla da olsa reallaşdırmaq istəyirdilər. Marksın "özbaşına olacaq" dediyi inqilab baş vermədiyindən, bunu silah zoruyla edəcək təşkilatlar qurmağa və "inqilabçılıq" etməyə qərar vermişdilər. Marksı bu şəkildə yenidən şərh edən və Marksın reallaşmayan proqnozlarını bəhanələr gətirərək şərh etməyə çalışan qatı marksist olan Lenin idi.

Lenin inqilabın İngiltərə kimi inkişaf etmiş ölkələrdə ola bilməyəcəyini, onun yerinə Rusiya kimi sənayeləşməmiş ölkələri sınaq, kommunizmin burada müvəffəqiyyətə nail olacağını və sonra da bütün dünyaya yayılacağı fikrini irəli sürmüşdü. Bu xəyalını reallaşdırmaq

üçün Rusiyanın daxilində və xaricində uzun illər inqilaba hazırlıq görmüş, I Dünya Müharibəsinin qarışıqlığı içində axtardığı fürsəti tapmış və iqtidara gəlmişdi.

Amma Leninin proqnozları da Marksınki kimi boşa çıxmışdı. Nə qurduğu sistem müvəffəqiyyət qazanmış, nə də kommunizm düşündüyü kimi dünyaya yayılmışdı. Bu gün Leninin qurduğu Sovet İttifaqı artıq dağılmış və tarixə çevrilmişdir. Sovet işğalı və təzyiqi ilə kommunizmin yaradıldığı ölkələrdə də kommunist sistemi çökmüşdür. Kommunizm XX əsrin ən böyük və ən müvəffəqiyyətsiz təcrübəsi olaraq qəbul edilmişdir.

Marksizmin bir yanılma olduğu yalnız proqnozlarının və qurduğu sistemlərin çökməsilə deyil, eyni zamanda əsaslandığı fəlsəfənin də iflası ilə isbat edilmişdir. Marksizmin əsasını təşkil edən materialist fəlsəfənin bütün fərziyyələri XX əsrdəki elmi kəşflərlə yalanlanmışdır. Məsələn:

1. Materializm kainatın sonsuzdan bəri var olduğunu, bu səbəbdən maddənin yaradılmadığını müdafiə etmişdir. Halbuki XX əsrdə qəbul edilən Big Bang nəzəriyyəsi maddənin və zamanın yoxdan yaradıldığını göstərmişdir. Bu nəzəriyyə kainatın 10-15 milyard il əvvəl yoxdan var olduğunu, yoxluq içində birdən kiçik bir hərəkətin meydana çıxdığını ortaya qoymuşdur. Yəni Big Bangın göstərdiyi həqiqət heç bir şey mövcud deyilənsə, bu heçlik içində birdən bir hərəkət, hərəkətin ardından da maddə və zamanın meydana gəlməsidir. Bax bu, materialistlərin iddialarını tamamilə çökdürmüş, maddəni, zamanı və hərəkəti Allahın yaratdığından dəlillərindən biri olaraq sübut etmişdir.

2. Materializm maddənin və zamanın bir "mütləq" anlayış olduqlarını, yəni həmişə var olan, dəyişməyən, sabit əsaslar olduqlarını müdafiə etmişdir. Halbuki Eynşteynin Nisbilik Nəzəriyyəsi maddə kimi zamanın da mütləq bir anlayış olmadığını, dəyişən bir hiss forması olduğunu göstərmişdir.

3. Materializm insan zehninə yalnız maddi faktorlarla açıqlana biləcəyini, insanın bütün zehni funksiyalarının maddəyə yüklənə biləcəyini iddia etmişdir. Halbuki beyinin detallarının kəşf edilməsi, beyində heç bir qarşılığı olmayan zehni funksiyaları ortaya qoyaraq, insan zehninə maddə-sonrası bir varlığa, yəni "ruh"a aid olduğunu təsdiq etmişdir.

4. Materializm canlıların yaradılmadığını, Darwinin təkamül nəzəriyyəsində iddia edildiyi kimi təsadüflərlə meydana gəldiyi aldatmacasını irəli sürmüşdür. Bu iddia da XX əsrdəki elmi tapıntılarla çürümüş, canlılarda inkar edilməsi mümkün olmayan bir "dizayn" olduğu və bütün canlıları yaradanın Allah olduğu bir daha sübut edilmişdir.

Əgər bir ideologiya əsaslı olduğunu iddia edərsə, ancaq iddiaları ağıl və elm qarşısında aciz qalır və yaşanan konkret hadisələr o ideologiyanın bütün uzaqgörənliklərini boşa çıxarırsa, o zaman bu ideologiyanın əsaslı olması barədə heç bir iddiası ola bilməz. Bu ideologiyayı mənimsəmiş insanların da onu tərək etmələri lazımdır. Bu səbəbdən əgər kommunistlər romantizm və xəyalpərəstliklə deyil, ağıl, məntiq və sağlam fikirlə hərəkət edən insanlar olsaydılar, bu günə qədər kommunizmi dəfələrlə tərək etməli olardılar.

Kommunizm romantizm əsasları üzərinə qurulmuş bir ideologiya olduğundan ona bağlananlar da elmdən uzaq bir şəkildə bu sistemə bağlı qalmağı və bu köhnə sistemi müdafiə etməyi davam etdirirlər. Hələ lap əvvəldən, yəni Marksın ən fundamental proqnozlarının reallaşmadığı görüldüyündə bu ideologiya bir kənara qoyulmalı idi. Amma qoyulmadı. Dünyanın

hər tərəfində törəyən "inqilabçılar" Marksın xəyallarını reallaşdırmaq uğrunda hərəkətə keçdilər. İnqilablar, vətəndaş müharibələri, partizan mübarizələri, terror hərəkətləri təşkil etdilər.

Sovet İttifaqı və bütün Şərq Bloku dağıldı, Qırmızı Çin kapitalist iqtisadiyyatını mənimsədi. Amma hələ də kommunizmdən əl çəkilmir. Hələ də dünyada və ölkəmizdə kommunist təşkilatlar mövcuddur və fəaliyyətlərini davam etdirirlər. **Sözünü etdikləri "inqilab"ın bir xəyal olduğunu başa düşmələrinə baxmayaraq, sırf kommunizmi buraxmamaq üçün qan tökməyə davam edirlər.** Özlərini və yoldaşlarını diri-diri atəşə verib yanarkən kommunist marşlar söyləyəcək qədər romantik, kor və məqsədsiz bir inadla kommunizmə bağlılıqlarını qoruyurlar.

Bu vəziyyət kommunizmin ağıllı bir ideologiya olmadığını, bu ideologiyayı müdafiə edənlərin onu ağılla qiymətləndirmədiklərini, başqa səbəblə mənimsədiklərini göstərir. Buna bir çox insan "fanatizm", "mütəəssiblik", "sabit fikirlilik" deyir. Burada səhv yoxdur. Amma bir az daha dərinə araşdırıldığında fanatizmin altında romantizmin çox böyük bir rol oynadığını görə bilərik.

Başqa sözlə desək, kommunizm də romantizmin sehrindən güc almaqdadır.

Kommunist Romantizmin Nümunələri

Kommunistlərin yaşadığı romantik ruh halınının ilk başda çox adam dərk edə bilməz, çünki kommunistlər həmişə elmdən, fəlsəfədən, ağıldan danışırlar. Halbuki bu anlayışları da romantik bir dünyagörüşlə qəbul edirlər. Elmin ortaya qoyduğu, gəlidiyi nəticələri "burjua elmi" adlandıraraq kortəbii şəkildə inkar edirlər. Hətta Stalin bu dünyagörüşünü sistemləşdirmiş və öz dövründə "burjua elmi" və "proletariat elmi" deyərək axmaq və süni bir ayırı-seçkilik etmişdir.

Digər tərəfdən, **kommunistlərin nəşrlərinə, jurnallarına, şeirlərinə, ya da marşlarına diqqətlə baxsaq, onların dərin bir romantizm yaşadıklarını görürük.** Kommunistlər bəzi anlayışları bütülmüş və onlara qarşı həddindən artıq romantik bir bağlıqla bağlanmışlar. Bunların başında **"inqilab"** anlayışı gəlir. Bir kommunist üçün inqilab bütün pisliklərin sonu və bütün yaxşılıqların başlanğıcıdır. Heç bir zaman reallaşmayacağını bildiyi bu xəyala bir növ ümitsiz eşqlə bağlanar. Sözünü etdiyi bu inqilab haqqında heç bir ağıllı qiymətləndirmə edə bilməz. İnqilab niyə ediləcək? İnqilab olanda bir çox günahsız insanın qanı boşuna axacaq, bütün cəmiyyət qəm-qüssə çəkəcəkdir, buna nə gerek var? İnqilab olmadan da kasıb insanların həyat şəraitləri düzələ bilməzmi? İnqilab olanda iqtisadiyyatın vəziyyəti necə olacaq? Ölkə necə idarə olunacaq, daxili qarışıqlıqlar və xarici təhlükələr necə aradan qaldırılacaq?

Bu sualların bir kommunist üçün heç bir əhəmiyyəti yoxdur. Onun yeganə məqsədi inqilabdır. Əgər yuxarıdakı suallara cavab verməli olsa, Leninin, Stalinin və ya Maonun yazdığı kitablardan qəlibləmiş sözləri deyər, ancaq bu sualların cavablarını həqiqətən düşünməz. Onu inqilab fikrinə ən çox bağlayan faktor isə bu mövzuda yazılan **duygusal şeirlər, bəstələnən alovlu marşlardır.** Kommunist ədəbiyyatda tez-tez "çiçəklər içindəki gözəl ölkə"dən, "uzaqlardakı qırmızı günəş"dən və s. bəhs edilir. Əslində inqilab anlayışı ilə kommunist arasındakı əlaqə bir növ romantik eşq hekayəsi kimidir. Universitetlərdəki, kitab sərgilərindəki,

mədəniyyət mərkəzlərindəki kommunistlərə aid stendlər, kommunistlərin toplandığı barlar, kafelər araşdırıldığına romantizmin müxtəlif simvollarla dəstəkləndiyi nəzərə çarpar. **Zəncirlərini qıran güclü proletariat emblemləri, sıxılmış yumruq fiqurları, sosializm uğruna döyüşməkdən və ölməkdən danışan inqilabi mahnılar** kommunist romantizminin ən məşhur simvollarıdır.

Bu romantizm bəzən paltarlarda da əks olunur. Kürəyinə xaki rəngli bir şinel keçirən, başına da xüsusi təyinatlı əsgər papağı qoyan bir kommunist gənc özünü Latin Amerikasının kommunist partizan lideri Che Guevaraya bənzədir. Otağında və ya xüsusi əşyalarının arasında böyük ehtimalla bir "Che" emblemi vardır. Pop ulduzlarının fanatı olub onlar kimi geyinən romantik kollecli gənclərdən bir fərqi var: seçdiyi ulduz musiqiçi deyil, partizandır.

Kommunist romantizmin bir başqa maraqlı nümunəsi isə **özlərinə əziyyət verməkdən və digər insanların onlara yazdığı gəlməsindən zövq almalarıdır**. Məsələn, həbsxanada "**aclıq aksiyası**"na başlayaraq adi bir məqsəd üçün özünü ölümə aparan kommunist xadim bu hərəkətinin özünə verdiyi əziyyət və izzətdən həzz alır. Bir tərəfdən, çəkdiyi əziyyət səbəbilə digər insanların ona yazdığı gəlməsindən, digər tərəfdən, yoldaşları tərəfindən "dava adamı" olaraq tanınmaqdan və təqdir edilməkdən zövq alır.

Kommunistlərin əziyyət çəkməkdən aldıkları romantik zövq bəzən çox yüksək həddə çata bilər. Kommunist xadimlər etdikləri hərəkətlərdə özlərini diri-diri yandırmaq, seçdikləri yoldaşlarını dəmir barmaqlıqlara bağlayaraq, üzərinə yandırıcı maddə töküüb yandırmaq, sonra da qarşısına keçib o yanarkən kommunist marşlar söyləmək kimi qorxunc bir vəhşilik tətbiq etməkdədirlər. Bu ağılasız şiddəti reallaşdıran xadimlərin, eynilə Nasist mitinqlərindəki izdihamlar kimi, bir növ "şüur qapanması" vəziyyətində olduqları, tamamilə romantik və psixoloji transa girdikləri açıqca görünür.

Kommunistlərin hədəflərinə əsla çata bilməyəcəklərini bildikləri halda israrla ideologiyalarına bağlı qalmaları romantik inadla reallaşır. "Səhv də olsa, müvəffəqiyyət qazanmasam da, mən kommunistəm və axıra qədər də qalacağam" düşüncəsilə kor-koranə bir bağlılıq nümayiş etdirirlər. Əlbəttə, ağıllı bir insan belə davranmaz.

Nəticədə, kommunizmin də şeytanın insanları ağıldan və Allaha imandan uzaqlaşdırmaq üçün istifadə etdiyi romantizm silahının bir parçası olduğu aydın olur. Kommunizmin ağıllı bir ideologiya və fəlsəfə olma iddiası ilə meydana çıxmasına baxmayaraq, əslində ağıla və elmə zidd iddialarla doludur və bunların təxminən 1.5 əsrdir ki, inadla müdafiə olunmasının arxasında kommunistlərin ideologiyalarına olan romantik bağlılıqları dayanır.

DİNİ PƏRDƏ ALTINDA TƏTBİQ OLUNAN ROMANTİZM

Onlar yaramaz əməl etdikləri zaman: “Atalarımızı belə gördük. Allah da bizə bunu əmr etmişdir”– deyirlər. De: “Allah yaramaz əməlləri əmr etməz. Yoxsa Allaha qarşı bilmədiyinizi danışsınız?” (Əraf surəsi, 28)

Romantizm bir ideologiya və ya dünyagörüş olmaqdan çox, müxtəlif ideologiya və dünyagörüşlərə nüfuz edən, onlara romantik bir atmosfer verən, bu yolla insanları ağıllı davranmaqdan uzaqlaşdıran bir təsirdir. Faşizm və ya kommunizm kimi tamamilə dindən uzaq və azğın ideologiyalara nüfuz etdiyi kimi, bəzən dini pərdə altında da insanlara təsir edir.

Bu mövzuya başlamadan əvvəl vacib bir xüsusiyyəti qeyd etmək lazımdır: dini pərdə altında ortaya çıxan bir hərəkət, bəzən səmimi olmaya bilər. Əksinə, tarixdə dinə və dindarlara zərər vermək üçün din və Allahın adı ilə ortaya çıxan bir çox adam, qrup və düşüncə olmuşdur. Allah Quranda bunun bəzi nümunələrini bizə bildirmişdir. Məsələn, Allahın Səməd qövmünə elçi olaraq göndərdiyi Hz. Saleh peyğəmbəri öldürmək üçün plan quran dəstə öz aralarında Allah adına and içmişlər:

Onlar dedilər: “Bir-birinizin yanında Allaha and için ki, gecə ona və ailəsinə basqın edib öldürəcəm, sonra da onun yaxın qohumuna deyəcəyik ki, biz onun ailəsinin öldürüldüyünü görməmişik və biz, həqiqətən, düzünü deyirik”. (Nəml surəsi, 49)

Peyğəmbərlərə qarşı çıxan müşrik qövmələr böyük bir hörmətsizliklə onları tez-tez "Allaha qarşı yalan uydurmaqla" günahlandırmışlar ki, bu, özlərini Allaha inanan dindar insanlar olaraq gördüklərini göstərir. (Şura surəsi, 24) Yer üzündə öz ilahlığını iddia edəcək qədər böyük bir azgınlıq içində olan Fironun da buna bənzər bir iftira etdiyi ayədə belə bildirilmişdir:

Firon dedi: “Buraxın mənə Musanı öldürüm! Qoy o da Rəbbinə yalvarsın. Çünki mən onun sizin dininizi dəyişdirəcəyindən, yaxud yer üzündə fəsad törədəcəyindən qorxuram”. (Mömin surəsi, 26)

Bu vəziyyət insanların din adı və görünüşü altında əslində dinlə əlaqəsi olmayan bəzi azğın düşüncə və hərəkətlər içində olduqlarını göstərir. Bax, romantizm də, dinlə əlaqəsi olmadığı halda dinin bir parçası sanılan bu azgınlıqların başında gəlir.

Dinlə romantizmin bir-birinə necə qarışdırıldığını anlamaq üçün **dinin əsası olan "ixlas" anlayışını** yaxşı qavramaq lazımdır. İxlas - bir işin yalnız və yalnız Allahın

razılığını qazanmaq üçün edilməsidir. Bir iş ancaq ixlashlı olaraq edilsə ibadət olar və Allah Qatında dəyər qazanar. Məsələn, namaz qılmaq, oruc tutmaq, zəkat vermək, Allah yolunda səy göstərmək və bütün digər ibadətlər, Allahın rizasını qazanmaq məqsədilə edildiyi təqdirdə ibadət olar. Allah Quranda "**Vay halına namaz qılanların – o şəxslərin ki, onlar namazlarında səhlənkardırlar. Onlar riyakardırlar** (Maun surəsi, 4-6) buyuraraq Allah rızası üçün edilməyən ibadətin etibarsızlığını bildirmişdir.

Romantizmin dini təhrif etməsi də bu şəkildə baş verir. Dini Allahın rızasından başqa yerə istiqamətləndirir: **İnsanlara dini Allahın rızası üçün deyil, öz duyğusal ehtiyaclarını təmin etməyə yönəldir.**

Romantizm bu incə, amma çox əhəmiyyətli olan ayrı-seçkiliyi ortadan qaldıraraq, insanları tamamilə səhv bir din anlayışına yönəltmişdir. Bunun nəticəsi isə mistisizmdir. İxlas ortadan qalxdığında və din (Allahın dinini tənzih edirik) bir növ "psixoloji rahatlama" vasitəsi olaraq görülməyə başlandığında insanları bu psixologiyaya aparən mistik faktorlar dövrəyə girir.

Romantik din anlayışı ilə Quranda Allahın bizə öyrətdiyi və Peyğəmbərimizin (s.ə.v.) həyatında ən gözəl nümunəsini gördüyümüz əsl dini müqayisə etdiyimizdə fərq çox açıq şəkildə ortaya çıxır:

1. Quranda Allah insana ağılından istifadə etməyi, düşünməyi, Allahın yaratdıqlarını araşdırmağı və bu ağılla iman etməsini əmr edir. Halbuki **romantik din anlayışında ağıl fəaliyyətini dayandırır. İnsanlar düşünməyə deyil, düşünməməyə yönəliirlər.**

2. **Romantik din anlayışlarının çoxunda insanın özünə zülm etməsi, əziyyət verməsi məqbul bir davranış olaraq qəbul edilir.** Məsələn, özlərini çarmıxa çəkərək Hz. İsayə yaxınlaşdıqlarını düşünən xristianlar vardır. Buddizm kimi Uzaq Şərqi dirlərində ac qalmaq, narahat yerdə yatmaq kimi "özünə zülm" nümunələri müqəddəsləşdirilir. Halbuki Quranda insanın özünə əziyyət verməsi kimi bir anlayış qətiyyən yoxdur. Bir ayədə keçən "**Həqiqətən, Allah insanlara əsla zülm etməz, lakin insanlar özləri özlərinə zülm edərlər**" hökmü (Yunus surəsi, 44) romantizmin bu yanlış anlayışını ən gözəl şəkildə ifadə edir.

Xülasə, romantik din anlayışı insanların nəfsində olan, düşünməmək, reallıqlardan qaçmaq, insanları bütələşdirmək, nostalji, özünü hörmətdən salmaq və özünə əziyyət vermək kimi xüsusiyyətləri təmin edən və həqiqi dinə tamamilə zidd olan inancı və fəaliyyəti özündə ehtiva edən batil bir sistemdir.

İnsanlar Allahın onlardan nə istədiyini öyrənib tətbiq etmək yerinə, atalarından onlara miras qalan düşüncə qəliblərini və davranış şəkillərini davam etdirirlər. Hadisələri düşünüb ağılla qiymətləndirmək əvəzinə, ənənələrində mövcud olan qaydaları və anlayışları mühafizə edirlər. Bu da Allahın Quranda xəbərdir etdiyi bir azgınlıqdır. Quranda bu mövzu ilə əlaqədar çox sayda ayə vardır. Bunlardan bir neçəsi belədir:

Onlara: “Allahın nazil etdiyinə və (göndərdiyi) Elçiyə tərəf gəlin”– deyildikdə: “Atalarımızın tutduğu yol bizə bəsdir”– deyirlər. Əgər ataları bir şey bilməyib, doğru yola yönəlməyiblərsə (onda) necə olsun? (Maidə surəsi, 104)

Onlar yaramaz əməl etdikləri zaman: “Atalarımızı belə gördük. Allah da bizə bunu əmr etmişdir”– deyirlər. De: “Allah yaramaz əməlləri əmr etməz. Yoxsa Allaha qarşı bilmədiyinizi danışırırsınız?” (Əraf surəsi, 28)

Onlara: “Allahın nazil etdiyinə itaət edin!”– deyildikdə, onlar: “Yox! Biz əcdadımızın getdiyi yolu tutub gedəcəyik!”– deyirlər. Əgər şeytan onları (Cəhənnəm) odunun əzabına doğru sürükləyirsə necə olsun? (Loğman surəsi, 21)

Nəticə

Bir insanın Allahın istədiyi kimi saleh bir imana sahib ola bilməsi üçün romantizm bataqlığından xilas olması zəruridir. **"Çünki Allah Haqdır..."** (Həcc surəsi, 62) ayəsində buyurulduğu kimi Allah haqqın özüdür. Romantizmə qapılan insanlar isə ya romantik milliyyətçilik, kommünizm kimi azğın ideologiyalardan təsirlənir, ya dini romantik bir dünyagörüşlə şərh edib ağıldan və ixlasdan uzaqlaşır, ya da kitabın sonrakı hissələrində araşdıracağımız romantik sevgi anlayışının təsirinə düşürlər.

Dini yaşamağa başlasalar belə, romantizmin verdiyi qarışıq ruh halı səbəbindən bu mövzuda qərarlı ola bilməzlər. Bəzi romantik faktorlarla dini yaşamağa başlayan, amma qısa bir müddət sonra bundan imtina edən və yenidən dindən kənar həyata dönən bir çox insan vardır.

Halbuki Allah insana belə əmr etmişdir:

O, göylərin, yerin və onların arasında olanların Rəbbidir! Elə isə yalnız Ona ibadət et və Ona ibadətdə səbrli ol! Heç Ona oxşarını tanıyırsanmı?! (Məryəm surəsi, 65)

İMANLA BAĞLI OLAN ƏSL AĞIL

... Artıq sizə Kitabdan gizlətdiyiniz şeylərin bir çoxunu bəyan edən və bir çoxunun da üstündən keçən Elçimiz gəlmişdir. Artıq sizə Allahdan bir nur (Muhəmməd) və açıq-aydın bir Kitab gəldi. Allah, Onun rızasını arayan şəxsləri (bu Kitabla) əmin-amanlıq yollarına yönəldir, onları Öz izni ilə zülmətlərdən nura çıxarır və düz yola yönəldir. (Maidə surəsi, 15-16)

Kitabın sonrakı hissəsində romantizmin gündəlik həyatdakı təsirlərini araşdıracağıq. Ancaq bundan əvvəl tez-tez toxunduğumuz "ağıl" anlayışının əsl mənasını da ətraflı şəkildə izah etmək lazımdır.

Ağıl sözü cəmiyyətdə zəka anlayışını ifadə etmək üçün istifadə edilir. Bu səbəblə ağıllı bir insanla savadlı bir insan arasındakı əhəmiyyətli fərq də çox vaxt diqqət yetirilmir. Lakin bu çox vacibdir. Ağıl və zəka tamamilə müxtəlif xüsusiyyətlərdir.

Ağıl möminin Allahın hadisələri yaratmasındakı incə hikmətləri görməsini və hadisələri bu ilahi hikmətlər dairəsində qiymətləndirməsini təmin edir. Zəkaya əsaslanan bir yanaşma isə hadisələri, ancaq sadə səbəb-nəticə əlaqələri çərçivəsində, mexaniki və dar əhatəli bir qavramanı meydana gətirir. Ağıl zəkadan daha üstündür və ancaq Allaha və Qurana qəti iman edən, Quran ayələrinə tabe olan möminlərə xas bir qabiliyyətdir. Zəka bütün insanlarda müxtəlif dərəcələrdə olan bir fiziki xüsusiyyətdir. Ancaq ağıl yalnız iman edənlərə məxsusdur. İman etməyənlər üçün isə ağıldan bəhs etmək doğru deyil.

Ağıl zəkanın, mühakimənin və məntiqin ən doğru və qüsursuz şəkildə istifadə edilməsini, bu qabiliyyətlərdən faydalanılmasını təmin edir. Ağılsız bir insan isə nə qədər zəkalı olursa-olsun, ağılından istifadə edə bilmədiyi üçün mütləq müəyyən bir nöqtədə yanlış bir məntiqə və mühakiməyə sapmağa məhkumdur. Dünya tarixində iman etməyən filosoflara və elm adamlarına baxdığımızda hamısının eyni mövzularla əlaqədar fərqli, hətta bəzən zidd düşüncələri müdafiə etdiklərini görürük. Bunların hamısı olduqca zəkalı insanlar olmalarına baxmayaraq, imana və dolayısı ilə ağıla sahib olmadıqları üçün doğruları tapa bilməmişlər. Hətta bir çoxu insanlığı saysız fəlakətlərə sürükləmişlər. Yaxın tarixdən nümunələr verək: Marks, Engels, Lenin, Trotski kimi bir çox filosof, ideoloq və dövlət adamı zəkalı insanlar olduqları halda, ağıldan istifadə edə bilmədiklərindən milyonlarla insanın fəlakətinə səbəb olmuşlar. Halbuki ağıl insanların fəlakətini deyil, rahatlığını və xoşbəxtliyini güdür, bunları əldə etməyin yolunu və üsullarını göstərir.

İnsan düşünmək, qavramaq, diqqət yetirmək, praktik davranmaq kimi bir çox şeyi zəkası sayəsində reallaşdırır. Ancaq ağıllı bir insan zəka ilə mümkün olmayan dərin bir anlayışa, doğrularla yanlışları ayırd etmə qabiliyyətinə də malikdir. Bu səbəbdən ağıl adama zəkadan daha çox üstünlük qazandırır.

Ağılın qaynağı isə bir az əvvəl ifadə etdiyimiz kimi, səmimi iman və Allah qorxusudur. Allahdan qorxan, Onun əmr və qadağalarından çəkinən, tövsiyələrini dəqiqliklə yerinə yetirən bir kimsə təbii olaraq bu üstünlüyə, Allahın bir neməti olaraq, sahib olar.

Ancaq bu qabiliyyətə sahib olmağın bu qədər asan olmasına baxmayaraq, insanların çox az hissəsi ağıl sahibidir. Allahın Quranda "**... Onların çoxu isə anlamır**" (Maidə surəsi, 103) ayəsi ilə xəbər verdiyi bu həqiqət insanların çoxunun iman sahib olmaması, Qurandan uzaq bir həyat mənimsəmələrindən qaynaqlanan bir vəziyyətdir.

Allahdan qorxan və səmimiyyətlə Qurana uyanlara aid olan ağıl iman edən saleh möminləri hər vəziyyətdə üstün bir mövqeyə gətirir. Ayrıca iman sahibi bir insanın hər şeyi, hər an Allahın yaratdığını bilməsi, incəliyinə qədər hər şeyin Allahın təyin etdiyi qədər (tale) daxilində baş verdiyinin və hər an Allahla birlikdə olduğunun şüurunda olması ağılın əsas meyarıdır. Digər tərəfdən, ağıl adamın sahib olduğu üstün tərəflərinin dəyişən şərtlərə və mühitə qüsursuz şəkildə uyğunlaşmasını da mümkün edir.

Möminin bəsirət və fərasətindəki itilik, diqqət və şüur açıqlığı, üstün diaqnoz və həllətmə qabiliyyəti, gözəl əxlaqı, danışığı və rəftarındakı hikmət, güclü şəxsiyyəti həmişə ağıl sahibi olmasının təbii nəticələridir. (Ətraflı məlumat üçün baxın: *Kurana görə gerçək akıl*, Harun Yahya)

Təsvir etdiyimiz bu nümunə modelinin, bu üstün xüsusiyyətlərin bir adama aid olduğunu deyil, cəmiyyətin ümumi quruluşunu meydana gətirdiyini düşünün: hər kəsin ağılla davrandığı hər vəziyyətdə, hər söhbətində, hər rəftarında, gəldiyi hər qərarında ağılın üstünlüklərinin əksəriyyət tərəfindən yaşandığını... Ağıllı insanlardan ibarət olan bir birləşimin meydana gətirəcəyi mühiti... Şübhəsiz, hər kəsin təhlükəsiz, sağlam, rahat yaşaması üçün ağıllı insanlara ehtiyacı vardır. İnsanları bezdirən kaos, qarışıqlıq və anarxiyanın qarşısının alınması və bu mövzulara köklü dəyişiklik edilməsi üçün də ağıllı insanların varlığı vacibdir. Bu baxımdan hər problemin açarı olan ağıla duyulan ehtiyac ortadadır.

Şübhəsiz, ağıl bir insanın sahib olduğu ən əhəmiyyətli xüsusiyyətlərdəndir. Ağıllı bir insan faydalı bir şeyi özündən artıq ətrafındakılara təmin edir. Çünki imanın gətirdiyi əxlaqda Allahın rızasını qazanmaq xaricində heç bir düşüncə, hədəf, ya da ideal yoxdur. Belə bir adam Quranda təsvir edilən mömin xüsusiyyətlərini əksiksiz olaraq yaşayar: məzlumların qorunması, yolda qalmışlara, kimsəsizlərə, köməyə ehtiyacı olanlara sahib çıxılması, ədalətli davranılması, kimsənin ac buraxılmaması kimi hər işin məsuliyyətini üzərində hiss edir. Qurandan öyrəndiyi bu incəlikləri, vicdani məsuliyyətləri ağıl sayəsində qüsursuz bir şəkildə reallaşdırar. Belə ki, problemləri həll etmə, hikmətli danışma və yazma, tədbir görmə, tətbiq, yol göstərmə kimi bir çox mövzuda təbii olaraq hər kəsin gözü ağıllı bir kimsəni axtarır. Çünki belə bir insanın hər rəftarından, hər danışığından, hər fikrindən istifadə edilir.

Ağılın lüzumluluğu bu dərəcə əhəmiyyətli ikən ağılsızlığın nə cür ciddi bir təhlükə olduğunu təsbit etmək heç də çətin deyil. İstər adamın şəxsi, istərsə də cəmiyyətlə

əlaqədar olaraq ağılsızlığın səbəb olduğu vəziyyətləri, gətirdiyi bəlaları araşdırmaq vəziyyətin ciddiliyinin başa düşülməsi baxımından faydalı olacaq.

Ağılın qarşısındakı ən böyük maneələrdən biri isə kitabın əvvəlki hissələrində siyasi və ictimai təsirlərdən bəhs etdiyimiz bir ruhi pozuqluqdur: Romantizm, ya da digər adı ilə desək, duyğusallıq.

GÜNDƏLİK HƏYATDA DUYĞUSALLIQ NƏDİR?

Duyğusallığın tərifini insanın ağıl və məntiqinin tələb etdiyi doğrular istiqamətində deyil, duyğularının istiqamətləndirməsilə hərəkət etməsi şəklində vermişdik. Duyğusallıq hər insanda müxtəlif ölçülərdə olmasına baxmayaraq, dindən uzaq cəmiyyətlərin bütün fərdlərində olan ruhi xəstəlikdir. Qurandan uzaq, dini yaşamayan bir insanın romantizmdən qurtulması mümkün deyil. Çünki duyğusallıq ancaq insanın ağılı ilə, yəni Quran əxlaqı ilə hərəkət etməsi nəticəsində ortadan qalxa bilər. Qurana əməl etməyən birinin isə bir az əvvəl ifadə etdiyimiz kimi ağıldan istifadə etməsi mümkün deyil.

Duyğusallıq cahiliyyə cəmiyyətlərində "yaxşı insan" ölçüsü olaraq qəbul edilən, bu səbəbdən də bəziləri üçün öyünmə vasitəsi olan əhəmiyyətli bir ruhi pozuqluqdur. Ancaq əksəriyyətin qənaətində duyğusallıq elə müsbət bir mənə qazanmışdır ki, ağlamayan bir insanı asanlıqla qəlbsiz, duyğusuz bir insan kimi qiymətləndirirlər.

Görəsən duyğusallıq zənn edildiyi kimi bu qədər məsum bir xüsusiyyətdirmi? Bu problemin cavabını araşdırsaq, duyğusallığın son dərəcə dəhşətli nəticələr doğurduğunu görərik. Əvvəlki hissələrdə bunun ictimai sahədəki təsirlərini açıqca gördük. Ancaq duyğusallığın gündəlik həyatda da son dərəcə zərərli təsirləri vardır. Duyğusallıq insanların şikayət etdikləri və cavab axtardıkları bir çox mövzuda aciz qalmalarının başlıca səbəblərindəndir.

Halbuki, problem olaraq dilə gətirilən hər şeyin həlli, yaşanan çətinliklərdən qurtuluş yolları Quranda mövcuddur. Quranı özlərinə rəhbər edənlər ağılı qazandırdığı üstünlüklərə sahib olurlar:

... Artıq sizə Allahdan bir nur (Muhəmməd) və açıq-aydın bir Kitab gəldi. Allah, Onun rızasını arayan şəxsləri (bu Kitablə) əmin-amanlıq yollarına yönəldir, onları Öz izni ilə zülmətlərdən nura çıxarır və düz yola yönəldir. (Maidə surəsi, 15-16)

Yəqin ki, uşaqlığınızdan bəri qəzətdə oxuduğu bir haqsızlığa, televiziyada seyr etdiyi ac insanlara ağlayanların, onların olduqları vəziyyətə kədərləndiklərini ifadə edənlərin vicdanlı insanlar olduğuna dair şərhlər eşitmişiniz. Halbuki romantik insanların səmimi bir maraq və səy göstərmədən yalnız göz yaşını tökməkdən, şikayətlənməkdən kənara çıxmayan bu reaksiyaları problemə heç bir fayda verməz. Bu cür insanlar ağlayıb

özlərinə dərd etdikləri insanların problemlərinə çıxış yolu tapmaqdan çox onlara kədərlənməkdən zövq alırlar: təhtəlsüurda duyğusallığın qaranlıq halını yaşamaq nəfslərinin daha çox xoşuna gəlir. Pessimizm, ümitsizlik, ağrı-acı, kədər, depressiya kimi cəhənnəmə xas xüsusiyyətlərin bu dünyada şeytanın duyğusallıqla azdırdığı insanlara cazibədar gəlməsi də olduqca maraqlıdır.

Bu mövzunun əhəmiyyətli bir istiqaməti daha vardır: televiziya qarşısına keçib heç bir şey etmədən göz yaşı tökən bu insanlara bir şey etmələri təklif edilsə, boş dayanmamaları deyilsə də, dəyişən bir şey olmaz. Bu vəziyyətdə də "mən tək başıma nə edə bilərəm ki?", "mənim etdiyimdən nə olacaq?" kimi bəhanələrlə mövzudan qaçmağa çalışırlar.

Duyğusal insanlar ətraflarında meydana gətirdikləri mənfi aura nəticəsində hadisələri qarışıq və problemin həllini qeyri-mümkün göstərərək, özləri kimi ətraflarındakıları da pessimizmə və ümitsizliyə sövq edirlər.

Bir çox gözəl əxlaq xüsusiyyəti duyğusallığın tərkibində yaşandığında bu gözəlliyini itirir, hətta son dərəcə təhlükəli vəziyyət yaranar. Məsələn, şəfqət Allahın Quranda təşviq etdiyi üstün bir əxlaq xüsusiyyəti olmasına baxmayaraq, romantik bir adamın şəfqəti zalım bir insana yazığı gəlmək, bu adamın etdiklərini xoş görmək, zülmü ilə razılaşmaq kimi yanlış şəkillərdə tətbiq oluna bilər. Bu baxımdan ağıllı bir insan üçün duyğusallığa aid heç bir üslubu, heç bir rəftarı və məntiqi də məqbul görmək mümkün deyil. Çünki bu cür bir zehniyyət olduğu müddətdə duyğusallığa aid hərəkətlər mühit və şərtlərə görə daha ciddi xarakter ala bilər.

Ancaq burada həssas olmaqla duyğusal olmaq arasındakı fərqi də göstərmək lazımdır. "Həssas, mülayim olmaq" Allahın Quranda peyğəmbər xüsusiyyəti olaraq vurğuladığı üstün bir xüsusiyyət ikən, duyğusallıq Quranda təsvir edilən əxlaqın tam əksidir. Möminlər duyğusal deyil, həssas insanlardır. Başqa sözlə desək, həm ağıllı və mülayim insanlardır, həm də insani istiqamətləri son dərəcə qüvvətlidir. Belə ki, əsl üstünlük də adamın bu xüsusiyyətləri bir yerdə saxlaya bilməsidir. Allah Quranda İbrahim Peyğəmbərin bu gözəl əxlaqını **"Həqiqətən, İbrahim həlim, (Allaha) çox yalvaran və Ona üz tutan bir şəxs idi."** (Hud surəsi, 75) ayəsi ilə bildirir.

Unudulmamalıdır ki, romantik insanların bir adama ancaq yazığı gəlir, onu düşdüyü çətin vəziyyətdən qurtarmaq, problemlərini həll etmək üçün heç bir cəhd etməzlər. Amma Allahın əmr etdiyi həssaslığa sahib bir insan yazığı gəldiyi insanlara kömək etmək üçün də əlindən gələni edər, problemləri həll edər, insanları çətin vəziyyətdən qurtarmaq üçün lazımı tədbirləri görür. Əsl şəfqət və sevgi də budur.

DUYĞUSALLIQ AĞILI NECƏ ÖRTƏR?

Əlbəttə, hər insan sevgi, şəfqət, mərhəmət, qorxu kimi duyğularla birlikdə yaradılmışdır. Bu duyğulara sahib olmaq insani bir xüsusiyyətdir. Bizim burada

vurğulamaq istədiyimiz mövzu isə bir insanın sağlam və stabil bir ruh halına sahib ola bilməsi üçün bu duyğularını imanını və ağılı ilə idarə etməsi, istiqamətləndirməsidir. Məsələn, sevgi insana ən başda onu yoxdan var edən, ona saysız-hesabsız ruzi və nemət verən və sonsuz xoşbəxtlik dolu bir həyat vəd edən Allaha qarşı duyulması üçün verilmişdir. Bundan sonra da Allahı sevən və Allahın da özlərini sevdiyi insanlara qarşı, yəni möminlərə qarşı yönəldilməli olan bir duyğudur. İnsanlara qarşı yönəldilən sevgidə ölçü adamın Allaha olan yaxınlığı, Allahın sərhədlərini qorumaqda göstərdiyi həssaslıq, Allah qorxusu, yəni təqvasıdır. Bütün bu sevgilər də yenə Allah üçün və Allahın təcəllilərinə qarşı yönəldilən sevgilərdir. Allaha və dinə qarşı düşmənçilik bəsləyənlərə qarşı sevgi bəslənilməsi Quranda möminlərə haram edilmişdir.

Eynilə, Allah möminlərə ancaq Ondan qorxmalarını, başqa heç kimdən və heç nədən qorxmamalarını əmr etmişdir. Çünki hər kəsin və hər şeyin varlığı Allahın hakimiyyətindədir, Allahdan başqa heç bir güc və qüvvət sahibi yoxdur, bu səbəbdən qorxmağa layiq başqa bir varlıq da yoxdur.

Başqa bir nümunə olaraq da əsəb duyğusunu göstərə bilərik. Əsəb insanlara qarşı edilən haqsızlıqlara, ədalətsizliklərə, Allaha və dinə qarşı göstərilən düşmənçiliklərə, zülmələrə qarşı möminlərin məsuliyyət və ruh yüksəkliyi hissələrini xəbərdar edən, hərəkət etdirən bir duyğudur. Lakin möminin bu hissələrinin hərəkətə keçməsi hər zaman ağıl, təmkin və gözəl əxlaq çərçivəsində reallaşar. Heç bir zaman mömini ədalət və mərhəmətdən uzaqlaşdırmaz. Mömin əsəbləşərək haqsızlığa qarşı haqsızlıq, zülmə qarşı zülmə cavab verməz, ədalətsizlik etməz. Belə ki, bu cür etməsi Quranda qadağan edilmişdir.

Duyğuları ilə davranan insan isə bəzən öz mənfəətinə zidd olan adi bir hadisədə belə böyük bir əsəb keçirə bilər. Hadisələr onun istədiyi kimi baş vermədikdə, bir insan onun arzuladığı bir şeyi etmədiyində anidən əsəbləşə bilər. Daxilən əsəb keçirdiyindən gözlənilmədən bir anda hökmü və mühakiməsi tamamilə bağlanaraq qeyri-ixtiyari hərəkətlər edə bilər.

Göründüyü kimi, **insan Allahın onda yaratdığı duyğuları Allahın razılığı istiqamətinə yönəltməlidir.** Yəni, Allahın razı olmadığı bir sevgi anlayışını, qorxunu, ya da əsəbi özündə saxlamamalıdır. Əks halda, Allahın göstərdiyi deyil, duyğularının göstərdiyi yolu mənimsəmiş olar. Bu da bir şirkdir (şərik qoşma).

Bax, insanda yaradılışdan var olan bu duyğular ağılın istiqamətləndirməsindən uzaqlaşanda, duyğusalıq dediyimiz xəstəlik başlayır. Həmin insanın davranışlarını, danışığını, hərəkətlərini, düşüncəsini, hadisələrə yanaşma tərzini duyğuları idarə etməyə başlayır. Bu zaman adam artıq ağılının idarəsindən çıxaraq, duyğularının idarəsi altına düşür. Belə bir insanın duyğuları ağılının önünə sədd çəkmiş, ağılını örtmüşdür.

Heç bir Qurani ölçü güdmədən sevdiyi insana ölənə qədər aşiq olan bir adamın və ya müdirindən, ərindən, hər hansı birindən şiddətlə qorxan bir kimsənin, ya da qəzəblənən bir insanın ağıllı davranmasını gözləmək mümkün deyil. Çünki bu insanlar

sərhəd və ölçü tanımayan duyğularının əsiri olmuşlar və bunun nəticəsində də ağılları bağlanmışdır.

Duyğusal insanı reallıqdan uzaqlaşdırır. Duyğusal insanların ən diqqətə çarpan xüsusiyyətlərindən biri də xarici dünyanı yaşamağı istəməmələridir. Bu ruh halındakı bir kimsə xəyal aləmində yaşayar. Reallıqla arasındakı əlaqə son dərəcə zəifdir. Aqlın və məntiqin yerini duyğular, reallığın yerini isə xəyallar tutmuşdur. Bu baxımdan, romantik bir adamla əlaqə qurmaq, yəni bu adamla dialoqa girmək, onunla məsləhətləşmək, tövsiyə vermək o qədər də asan deyil. **Əslində duyğusal psixiatriyada "şizofreniya" adlanan ruh xəstəliyinin yüngül formasıdır.** (Əvvəl də ifadə etdiyimiz kimi, şizofreniya xəstələri reallıqdan tamamilə uzaqlaşaraq, öz xəyal dünyalarında yaşayırlar).

Duyğusal insanların vəziyyətini televiziya qarşısında film seyr edən bir kimsənin ağlmasına bənzədə bilərik: belə bir kimsə reallıqdan o qədər uzaqlaşmışdır ki, bu filmdə oynadığı rola görə pul alan, hətta bəlkə də həyatda hər cür pis əxlaqı üzərində daşıyan bir insanın filmdəki roluna görə əziyyət çəkdiyi üçün ona kədərlənə, hətta ağlaya bilər. Ağıllı bir adamın əsla düşməyəcəyi bu vəziyyət romantik bir zehniyyətin insanı reallıqdan nə cür qopardığını, nə qədər qeyri-sağlam düşüncəyə itələdiyini açıqca göstərməkdədir. Bax, bu yanlış dünyagörüş gündəlik həyatda yaşanan hadisələrə də əks olunmaqdadır.

Duyğusal insanların əksəriyyətinin əli-qolu bağlı oturan, yalnız ağlamaqla kifayətlənən, şikayətlənən, amma bu şikayətlənmələri, narahatlıqları yalnız sözdə olan insan olduqlarının şahidi olur. Məsələn, bir yaxınının qəzaya düşdüyü xəbəri gəlir, bunda mütləq bir xeyir olduğunu, sonra da necə kömək edə biləcəyini düşünmək yerinə, romantik bir adam ağlamağa başlayır və huşunu itirir. Sağlamlıqla əlaqədar lazımlı tədbirlər alınmışmı, həkim, dərman vəziyyəti necədir kimi sual vermək və necə yardım edə biləcəyini öyrənmək yerinə, şəxsən özü təsəlliyyə, köməyə möhtac vəziyyətə düşür.

Başqa bir misal: yanında birinin halının birdən pisləşdiyini görür. Amma bu adama ilkin yardım göstərərək təcili yardım çağırmaq əvəzinə, özü təlaşlanmağa, çaxnaşma yaratmağa, heyfslənməyə, şüursuz və ağılsız reaksiyalar verməyə başlayır. Hadisəni belə izah edə bilməz, qısacası yaşadığı duyğusal onu aqlını istifadə edə bilməz hala gətirdiyindən belə bir adamla bütün əlaqə kəsilər.

Ya da özünün ciddi bir narahatçılığı vardır. Ancaq bunu bildiyi halda, həkimə getdiyində ciddi bir xəstəlik diaqnozu ilə qarşılaşacağını, qorxub kədərlənəcəyini düşünərək xəstəliyinin əlamətlərini əhəmiyyətli hesab etməz. Ağıllı tərpendiyində ala biləcəyi tədbirləri görməməzlikdən gələrək, xəstəliyini müalicə etmə fərsətini itirə bilər.

Nümunələrini daha da çoxalda biləcəyimiz duyğusal insanların göstərdikləri bu məntiqsiz, ağılsız reaksiyalar həyatı baxımdan ciddi nəticələr meydana gətirə bilər. Nəticədə, bu insanlar şeytanın təsiri ilə ətraflarında baş verən və mənfi kimi görünən hadisələrdən elə sarsılırlar ki, özlərinə kömək etmək, təskinlik vermək lazım gəlir. Halbuki bir az ağıllı davranaraq yaşadıkları hadisələr qarşısında məqsədəuyğun qərarlar versələr, bu problemləri həll edə bilərlər.

Göründüyü kimi, romantik insanlar ağıllı nəticələr çıxaran, insanları istiqamətləndirən deyil, daim nəzarətdə olan, sahib çıxılan, insanlara yük olan insanlardır. Bütün bunların nəticəsində də, bu insanlar ağıldan istifadə edə bilməyən, daxilən qeyri-məsud, narahat, ətraflarına problem yaradan zümrəni meydana gətirirlər. Məsələn, duyğusal bir adam yanında köməyə ehtiyacı olan biri olduğunda, bu adama kömək etmək yerinə heyfslənməyi, "vay, vay, təəssüf" kimi ifadələr işlətməyi kafi görə bilər. Belə bir vəziyyətdə ağıl tamamilə arxa plana keçir. Bu səbəbdən də, bu anlayışdakı bir kimsədən bir fayda gözləmək səhv olar.

Allah Quranda bu kimi insanlarla möminlərin fərqi belə izah edir:

Allah eləcə də iki kişi barəsində məsəl çəkdi; Onlardan biri laldır, heç bir şeyə gücü çatmır və öz ağasına bir yüküdür. Onu hara yollasa, xeyirlə qayıtmaz. Məgər doğru yolda olub ədalətli işlər görməyi əmr edən bir kimsə ilə belə bir adam eyni ola bilərmi? (Nəhl surəsi, 76)

Möminlər hadisələrə duyğusal deyil, ağılla reaksiyalar verərlər və hər vəziyyətdə yuxarıdakı ayədə bildirildiyi kimi "**ədalətli işlər görməyi əmr edər**", yəni doğru olanın edilməsini təmin edərlər. Yaşadıqları hər hadisənin Allahın təqdiri ilə olduğunu bildiklərindən və Allahın özləri üçün dilədiyindən başqa heç bir şeyə güclərinin çatmayacağına şüurunda olduqlarından, bunun təslimiyyəti və rahatlığını yaşayarlar. Gözlənilməz bir reaksiya verməz, əsla ümitsizliyə qapılmaz, pessimist olmazlar. Çatışmazlıq kimi görünən hadisələri belə Allahın özləri üçün bir gözəllik olaraq yaratdığını dərk edərlər.

Duyğusalığın təhlükəli istiqamətlərindən biri də bu adama səhvləri izah edildiyində, bunu qətiyyənlə qəbul etməməsi, hətta belə bir ehtimalı dinləməyi də ən başdan rədd etməsidir. Duyğusal bir insan kənardan gələn hər cür fikrə elə bağlıdır ki, dərhal haqsızlığa uğradığı hissəyə qapılaraq ya kədərlənib ağlamaya başlayar, ya da küsüb bir kənara çəkilər. Bu baxımdan, romantik bir kimsəni tənqid etmək, ona bir şeyi xatırlatmaq, tövsiyə etmək belə mümkün olmaz.

Duyğusal insanlar küsəyən bir xarakter qazandırar. Bunun nəticəsində bu insanlar hər deyilən sözün altında özlərinə bir mesaj olduğunu düşünərək, son dərəcə fərqli və şişirdilmiş nəticələr çıxara bilərlər. Heç bir şərh etmədən uzun müddət danışmamaq, üzünü turşutmaq, salamlanmamaq kimi etiraz üsullarından istifadə edə bilərlər. Real düşünmə bilmədiklərindən, ya da həqiqətlə üz-üzə gəlməkdən çəkindikləri üçün onları tənqid edib düzəltmək də mümkün olmaz. Bir az əvvəl də ifadə etdiyimiz kimi, bu zehniyyətdəki insanlar onlara deyilən hər sözü ya özlərinə edilmiş bir haqsızlıq olaraq qiymətləndirərlər, ya da ümitsizliyə qapılırlar. Belə ki, Allah özlərinə bədbəxtliyi seçən bu cür insanlardan bir ayədə belə bəhs edir:

(Allahdan) qorxanlar öyüd-nəsihət götürərlər. Ən bədbəxt kimsələr isə onu qulaqardına vururlar. (Əla surəsi, 10-11)

Nəticədə, ağıllarından istifadə edə bilmədikləri üçün duyğularının təsiri altına düşən və buna görə gündən-günə ağılları daha da örtülən insanların bu hallarından təmizlənmədikcə dini qavramaları və yaşamaları mümkün deyil. Çünki Peyğəmbərimiz (s.ə.v.) "**Ağlı olmayanın dini yoxdur**" demişdir. Duyğusal, ağılsız bir insan sağlam bir mühakimə yürütmək qabiliyyətindən, tutarlı bir məntiqdən məhrumdur. Mömin üçün çox açıq olan bir mövzuda ziddiyyətlərə düşür. Vəsvəsələrlə boğuşar. Təmiz ağıl sahibləri üçün bir öyüd olan Quranı anlaya bilməz, ondan öyüd ala bilməz, Allahı təqdir edə bilməz, özünün ətrafında, kainatda baş verən hadisələrin yaradılış hikmətlərini, dünyanın, cənnətin, cəhənnəmin yaranma səbəblərini qavraya bilməz. Allahdan başqa ilah olmamasının nə mənə verdiyini anlaya bilməz. Bu şüursuzluqdakı bir kimsənin hər fikri, hər düşüncəsi, hər məqsədi, hər niyyəti, hər davranışı özünü bir şirkdən başqa bir şirkə sürükləyər.

Bu, şeytanın insanları Allahın yolundan sapdırma üsullarından biridir. Quranda şeytanın insanları cəhənnəmə sürükləmək üçün hər cür üsulu istifadə edəcəyi belə bildirilmişdir:

Allah (şeytana) lənət etdi. O isə dedi: “Mən Sənin qullarından müəyyən bir qismini hökmən ələ alacağam. Mən onları mütləq (doğru yoldan) azdıracaq və xülyalara salacağam; onlara mal-qaranın qulaqlarını kəsməyi buyuracaq və Allahın yaratdıqlarına dəyişiklik verməyi əmr edəcəyəm”. Allahı qoyub şeytanı özünə himayədar tutan şəxs açıq-aşkar ziyana uğramışdır. (Şeytan) onlara vədlər verir və onları xülyalara salır. Lakin şeytanın onlara verdiyi vədlər aldatmaqdan başqa bir şey deyildir. (Nisa surəsi, 118-120)

Allahın bu ayələrini bilərək şeytanın vəsvəsələrindən üz çevirən, bu səbəbdən duyğularının təsirinə qapılmadan aqlını istifadə edən bir kimsə həqiqətləri dəqiq və aydın görər, ona görə davranar. Duyğusal, bu səbəbdən ağılı örtülmüş bir kimsənin içindən çıxa bilmədiyi, çox kompleks, ziddiyyətli, açıqlanması mümkün olmayan kimi gördüyü mövzular, ağıllı bir möminin gözündə son dərəcə asan, açıq, dəqiq və sadədir. Duyğusal insanlar ağıllarını bir kənara qoymuş, özlərini şeytanın sehrinə və iradəsinə təslim etmiş bir şəkildə şirkin qaranlığı və bataqlığı içində əbədi əzablarına doğru sürüklənərlər.

ROMANTİZMİN NÖVLƏRİ

Əgər insana Özümüzdən bir mərhəmət daddırısaq, sonra da ondan onu geri alsaq, o, naümid və nankor olar. Əgər başına gələn müsibətdən sonra, ona firavanlıq daddırısaq: “Bəlalər məndən sovuşdu!”– deyər və sevinib lovgalıq edər. Səbr edib yaxşı işlər görənlər istisnadır. Məhz onlar üçün bağışlanma və böyük bir mükafat vardır. (Hud surəsi, 9-11)

Ağlın bağlanması səbəb olan duyğusallıq insanı şeytanın bütün təlqinlərinə qarşı açıq hala gətirər. Şeytan duyğusallıq silahı ilə dindən uzaq yaşayan insanları və cəmiyyətləri dilədiyi şəkildə istiqamətləndirərək hər cür azgınlığa sürükləyə bilər. Bunun bəzi nümunələrini kitabın ilk hissələrində araşdırdıq, romantik milliyyətçilik, kommunizm kimi ideologiyaların insanları və cəmiyyətləri duyğusallığı istifadə edərək necə həlaka sürüklədiyini gördük.

Gündəlik həyatımızda isə romantiklik müxtəlif formalarda özünü göstərir. Sonrakı səhifələrdə romantikliyin bəzi növlərini başlıqlar altında araşdıracağıq:

Kədər və Pessimizm

İnsan gözəlliklərdən zövq alacaq, sevinc, rahatlıq içində yaşamaq istəyi duyacaq şəkildə yaradılmışdır. Bu baxımdan bir insanın qarşısına çıxan çətinlikləri ən qısa zamanda ortadan qaldırmaq, ya da bunları gözəlliklərə, sevinc vəsiləsinə çevirmək istəməsi ən təbii səyi olacaq. Şübhəsiz dinclik, güvən duymaq, şən, xoşbəxt, rahat olmaq, cismən və ruhən sağlam olmaq üçün son dərəcə əhəmiyyətli ünsürlərdir.

Ancaq insanlar Qurana görə deyil, öz ölçülərinə, istək və ehtiraslarına, duyğularına görə hərəkət etdikləri zaman kədər, çətinlik, qorxu onlara hakim olar. Məsələn, Quranda təsvir edilən təvəkkül, qədər (tale), təslimiyyət anlayışına sahib olmayan kimsə sabah ona və yaxınlarının başına nə gələcəyini bilmədiyindən daim narahatlıq hissi keçirər.

Halbuki insan Allahın qulları üçün seçib bəyəndiyi dinini yaşadığı, Quran əxlaqına sahib olduğu təqdirdə bu çətinliklərin heç birinə düşməyəcək, bu problemlərin heç birini yaşamayacaq. Allah elçiləri vasitəsilə bildirdiyi bu həqiqəti ayələrdə belə xəbər verir:

... hər kəs Mənim doğru yol göstərən bələdçimin ardınca getsə, nə yolunu azar, nə də bədbəxt olar. Kim Mənim Zikrimdən üz döndərsə, onun güzəranı sıxıntılı olacaq... (Taha surəsi, 123-124)

Ayədə deyildiyi kimi, bir çox insan isə Allahın zikrindən üz çevirdiyi üçün qeyri-məsud olar, sıxıntılı bir həyat tərzini keçirər. Bundan başqa, həyatın təsadüflərdən ibarət olduğuna inandığı üçün gələcəkdə gözəl nəticələr ola biləcək şeyləri də bir tərslik,

çatışmamazlıq olaraq görər, bunların da sıxıntısını çəkər. İşdən çıxarılmaz, pulsuz qalmaq, aldadılmaq, xəstələnmək, ya da təltif edilməyi gözləyərkən lağ olunmaqla, sədaqət gözləyərkən nankorluqla əvəz görmək kimi qorxuları isə daim zehni məşğul edər. Hər an kədərli bir xəbər almağın, xoşuna gəlməyəcək bir rəftar, ya da sözlə qarşılaşmağın təlaşını keçirər. Ən rahat, xoşbəxt anında belə yaşadığı bu anı daimi edər bilməməyin narahatlığını keçirərək kabus dolu bir həyat yaşayar. Bir ayədə Allah Qurandan uzaqlaşaraq bir ruh halı içində girən insanların vəziyyətini belə açıqlayır:

Allah kimi doğru yola yönəltmək istəsə, onun köksünü İslam üçün açar, kimi azdırmaq istəsə, onun köksünü, sanki o, göyə çıxırmış kimi daraldar və sıxıntılı edər. Allah iman gətirməyənləri beləcə rəzalətə salar. (Ənam surəsi, 125)

Dindən uzaq həyat tərzini keçirən insanlar sevgi, şəfqət, mərhəmət, fədakarlıq, qardaşlıq, təvazökarlıq kimi Qurandakı gözəl əxlaq xüsusiyyətlərinə sahib olmayan insanlarla birlikdə olduqları üçün də təbii olaraq etibarsızlıq və narahatlıq içində olurlar. Heç kimin heç kimə qarşılıqsız kömək etmədiyi, qazanc əlaqələrinə əsaslanan dostluqların yaşandığı, səhvlərin hirsli qarşılıdığı, hər kəsin bir-birinin haqqını yediyi, arxasından dedi-qodu etdiyi, səmimi fikirlərini söyləmədiyi süni, can ağrıdan bir sistemin içində yaşamaq duyğusallıq içindəki bir kimsə üçün bədbəxtlik səbəbidir.

Ancaq bu insanlar düşüncələrinə görə gözəl bir mühitdə olsalar da, dəyişən bir şey olmaz. Ətraflarında baş verən saysız müsbət mövzu olsa da, duyğusal kəslər bu mövzulara həmişə mənfi cəhətdən yaxınlaşırlar. Havanın isti və ya soyuq olması, yağışlı və ya küləkli olması, qıscacası hər şeyə mənfi baxdıqlarından bu, onlar üçün bir çətinliyə çevrilər. Bir çox nümunələr verə biləcəyimiz bu halların gün boyunca davam etməsi Allahın " **Qoy onlar etdikləri (günahların) cəzası olaraq az gülüb çox ağlasınlar.**" (Tövbə surəsi, 82) ayəsinin bir təcəllisidir. Bir başqa ayədə Allah inkarçıların bu reaksiyalarını belə bildirir:

Ona bir pislilik toxunduqda özündən çıxır. (Məric surəsi, 20)

İman etməyənlərin bədbəxtliklərinin başqa bir səbəbi isə planladıkları işin gözlədikləri kimi getməməsidir. Məsələn, duyğusal bir adam yoldaşını razı etmək üçün bir yemək bişirir, istədiyi nəticəni görməyəndə kədərlənir; pul yığıb yoldaşına bir hədiyyə alır, kifayət qədər sevindirər bilmədiyini düşünərək yenə kədərlənir; bir ev alır, rəngsaz yaxşı rəngləməyib deyər məyus olur. Məyus olmasının səbəblərinin isə sahi-hesabı olmaz. Pərəstiş etdiyi futbol komandasının məğlub olması, imtahanı gözlədiyi qiyməti almaması, işinə gecikməsi, nəqliyyatın tıxanması, eynəyinin qırılması, saatını itirməsi, qonaqlıqda ən sevdiyi paltarının ləkələnməsi və s. hər şey onun məyusluğuna səbəb olar.

Hadisələrə səthi şəkildə duyğusal bir yanaşma ilə reaksiya verən bir insan özü ilə əlaqədar və ya ətrafında baş verən hadisələrin sonrakı mərhələdə özü üçün nə kimi xeyir

ola biləcəyini ağına gətirməz. Halbuki avtobusa gecikdiyi üçün dərhal kədərlənən bir adam avtobusun bir an sonra qəza etməyəcəyini haradan bilər? Bəlkə də Allah ona başına gələcək belə bir qəzaya mane olaraq qədərində (taleyəndə) avtobusa gecikməsinə vəsilə etmişdir. Ya da hər gün qarşısından keçdiyi və çox yaxşı bildiyi bir döngəni ötürərək yanlış bir yola gedən bir adam hadisələri öz səthi dünyagörüşü ilə qiymətləndirdiyində özünə əsəbləşərək, yolunu uzatdığı üçün nəşəsi pozulacaq. Halbuki onu yola döndərməmiş olan Allahdır, hər hadisə kimi bu da qədərdir (taledir).

Məsələn, çox istədiyi bir iş götürülməməsi qafil bir kimsə üçün böyük bir tərslik və bir kədər səbəbidir. Bu yanaşmadakı bir kimsə iş girməsinin özü üçün çox yaxşı olacağına əmindir. Əksini isə çox böyük bir itki kimi görür. Halbuki imanlı bir kimsə Allahı dostu, vəlisi olaraq bildiyindən Allahın onun üçün təqdir etdiyi nəticəni təslimiyyətlə, sevinclə, şövqlə qarşılayacaq. Bəlkə bu iş mühiti sağlamlığına pis təsir edəcək bir mühitdir, bəlkə daha yaxşı bir fürsət əldə etməsi üçün bu işə girməməsi lazımdır.

Ya da səhər avtomobilinə mindiyində avtomobilinin işləmədiyini görən bir kimsə qafil davranaraq bunu bir çatışmamazlıq kimi düşünə bilər. Ancaq əslində avtomobil Allah dilədiyi üçün işləmir və Allah avtomobilin işləməməsində xeyir görür. Bundan əlavə, adam bu hadisədəki hikməti görməyə bilər, ancaq hikmətini bilsə də, bilməsə də Allahdan razı olmalıdır.

İnsanlar istəmədikləri şəkildə baş verən hadisələrə çatışmamazlıq deyirlər. İnsan "çatışmamazlıq" zənn edər, halbuki ən doğrusu qədərdə o hadisənin o şəkildə olmasıdır. Gün ərzində insanları üzən, rahatlığını pozan, hirsəndirən, sıxan, çatışmamazlıq, tərslik dedikləri hadisələrin hikmət və xeyirlərini Allah göstərsə adam kədərlənməsinin nə qədər səhv olduğunu anlayacaq və əksinə nəşə və sevinc içində olacaq. Qədər (tale) adama bütünlüklə göstərsə, ya da çatışmamazlıq kimi görünən hadisələri qədərdə görsə, olanlar üçün heç kədərlənməyəcək.

Bu baxımdan ən ağıllı rəftar Allaha təslim olaraq yaşamaqdır. İnsan dərk etsə, etməsə də, qəbul etsə də, etməsə də Allaha təslimdir. Ancaq bunun şüurunda yaşamaq əhəmiyyətlidir. Bu şüura sahib olan möminlər rahatlıq və güvəndə Allahın özləri üçün təyin etdiyi qədəri yaşayarlar.

İnsanların çoxu doğum, ölüm, əcəl, ruzi kimi mövzulardan başqa şeylərin qədərdə (taledə) olmadığını, tərslikdən, tədbirsizlikdən meydana gəldiyini, dolayısı ilə də qədərlə əlaqəli olmadığını fikirləşirlər. Halbuki bu yanılma onları qədərdə təsbit edilmiş hadisələrə qarşı üsyan etdirər, onların hüzn duymalarına səbəb olar. Bütün hadisələri əleyhlərində qiymətləndirmələri də onlara bir əzab yaşadar. Bunun nəticəsi olaraq duyğusal insanların şən halları da çox qısa və bir anlıq olar. Bir şeyə çox sevindikdən qısa müddət sonra ağıllarına kədərlənəcəkləri bir şeyi gətirib təkrar pessimist ruh halına geri dönerlər.

Bütün bunlar dini yaşamamağın təbii və qaçınılmaz nəticələridir. İman olmadığında adam hüznə və ümitsizliyə məhkum olar. Belə ki, dünyada Allahın əmr və tövsiyələrini

güdmədən ömürlərini məsuliyyətsizcə yaşayanlar axirətdə bu bədbəxtliklərini özləri təsdiq edəcəklər:

Onlar deyəcəklər: “Ey Rəbbimiz! Bədbəxtliyimiz bizə üstün gəldi və biz doğru yoldan azan bir camaat olduq. (Muminun Surəsi, 106)

Əlbəttə ki, Allah adamı bu dünyada bəzi çətinliklərlə sınağa bilər. Ancaq mömin Qurandan xəbərsiz insanlar kimi bu çətinliklər qarşısında hüznə və pessimizmə qapılmaz, duyğusallaşmaz. Çünki bilər ki, Allah onun bu çətinlik qarşısında necə davranacağını sınayır. Bunun həlli nə ağlamaq, nə kədərlənmək nə də heyfslənməkdir. Bunun həlli "yalvardığı zaman ona cavab verən, şəri sovuşduran" (Nəml surəsi, 62) Allahdan kömək istəməsi, yalnız Ona güvənməsidir və Allahın duasına cavab verəcəyindən əmin olmasıdır. Allah mömin qullarına Quranda belə vəd etmişdir:

Şübhəsiz ki, Allahın dostlarının heç bir qorxusu yoxdur və onlar kədərlənməyəcəklər. Onlar iman gətirmiş və (Allahdan) qorxmuşlar. Dünya həyatında da, axirətdə də onlara müjdə vardır. Allahın kəlmələri əsla dəyişilməz. Bu, böyük uğurdur. (Yunus surəsi, 62-64)

Allah çətinlik, sıxıntı kimi görünən anları da xüsusi olaraq bir çox hikmətlə yaradır. İman gözü ilə baxan bir kimsə Allahın yaratdığı hər şeydəki gözəllikləri, hikmətləri görərək şövqlənəcək, sevinci daha da artacaq. Bu səbəbdən adamın Allaha olan təslimiyyəti rahat, qənaətbəxş bir ruh halında olması səbəbindən də dinclik və güvən duyğusu içində yaşamasını təmin edəcək.

Duyğusallıq isə insanları bu təvəkkül şüurundan tamamilə uzaqlaşdırmaqda, onları hadisələr qarşısında şişirdilmiş sevinclərə və ya şişirdilmiş kədər və qüssələrə sürükləməkdir. Allah ümitsizlik və ərköynlük arasında qalan bu insanların vəziyyətini və möminlərin bunlardan fərqlərini Quranda belə təsvir edir:

Əgər insana Özümüzdən bir mərhəmət daddırısaq, sonra da ondan onu geri alsaq, o, naümid və nankor olar. Əgər başına gələn müsibətdən sonra, ona firavanlıq daddırısaq: “Bəlalar məndən sovuşdu!”– deyər və sevinib lovğalıq edər. Səbr edib yaxşı işlər görənlər istisnadır. Məhz onlar üçün bağışlanma və böyük bir mükafat vardır. (Hud surəsi, 9-11)

Qəzəb və Əsəbilik

Duyğusallıq qadınlarda daha çox hüzn, pessimizm, ağlama, şikayətlənmə şəklində özünü büruzə verərkən, kişilərdə də əksəriyyətlə qəzəb, əsəbilik, təcavüzkarlıq şəklində özünü göstərir. Məsələn, duyğusal bir kişi avtoparkda özünə ayrılmış yerdə başqasının

avtomobilini görünəcə qışqırıb çıxıraraq avtomobili təpikləyər. Ya da yolda gedərkən bir kimsənin səhvən çiyinə toxunması asanlıqla onun hiddətlənməsinə gətirib çıxarar. Və ya evdən çıxarkən açarı evdə unudan uşağına, telefonda onu gözlədən katibəyə, nəqliyyatdakı maşınlara əsəbləşib ağzına gələni söyləyə bilər. Ağıllı bir insanın asanlıqla həll edə biləcəyi problemlər, hətta ağılına belə gətirməyəcəyi yüzlərlə detal qarşısında duyğusal insan şişirdilmiş və lüzumsuz reaksiyalar verir. Çox vaxt da özünə zərər verərək gözdən salar.

Kişilərdə qəzəb və əsəbilik şəklində yaşanan duyğusallıq "**cavanlıq mədəniyyəti**" adı verilən ruh halını daşıyan müəyyən bir ictimai qrupu meydana gətirir. Bu mədəniyyəti özündə əks etdirən qrupda hirs, romantizm zehniyyətinin qarışığı olan romantikliyin bir növü hakimdir. Bu insanlar əsasən qeyri-stabil, hər an, hər cür təcavüzkar davranış göstərən bir quruluşa malikdir. Bir anlıq əsəb nəticəsində qarşısındakını yaralaya və ya öldürə bilərlər. Bəzən qarşısındakı insan heç tanımadığı bir insan ola bilər. Qəzetlərin üçüncü səhifələri bu kimi insanların çıxardıqları hadisələr və işlədikləri cinayətlərlə doludur. Şən başlayan bir axşamın sonunda birdən əsəbləşib yoldaşlarını, yaxınlarını döyə bilər, küçədə gedərkən özlərinə "tərs baxdığı" üçün tanımadıqları bir insanı bıçaqlaya bilərlər. Bir an üçün azğın eqoist duyğularına tabe olmaları, həyatlarının geri qalan hissəsini həblərdə keçirmələrinə yol açar. Daha da əhəmiyyətli, Allah Qatında haqsız yerə bir insanı öldürdüyü üçün böyük bir günah işləmiş olurlar.

Əsəbi duyğusallıq son dərəcə dəhşətli nəticələr doğura bilən, hər an partlamağa hazır potensial bir təhlükədir. Duyğusal bir insan nəqliyyatda ona qarşı edilən yanlış bir hərəkət, ya da tanımadığı birinin narahatedici baxışı və ya çox adi bir səhv üzündən hirsələnib başına müxtəlif dərd və bəlalar açar bilər.

Xüsusilə xaricdə rast gəlinən bəzi tərəfdarların göstərdikləri vəhşiliklər də tərəfdarlığın verdiyi duyğusallığın yol açar biləcəyi ağılsızlıq ölçüsünə bir nümunədir. Bıçaq və çubuqlarla silahlanaraq heç tanımadıqları insanlara hücum edən və öldürəne qədər döyən insanlar şeytanın duyğusallıq silahı ilə ağıl və şüurlarını korlaşdırdığı və cəmiyyətə təlqin etdiyi bir bəla halına gəlmişlər. Halbuki Allah insanlara şeytandan çəkinməyi, döyüş və qəzəbi deyil, sülh və təhlükəsizliyi axtarmağı əmr etmişdir:

Ey iman gətirənlər! İslamı bütövlüklə qəbul edin və şeytanın addım izləri ilə getməyin. Şübhəsiz ki, o sizə açıq-aydın düşməndir. (Bəqərə surəsi, 208)

Burada yenə duyğusallıqla ağıl arasındakı fərqi ayırd etmək lazımdır. Zülmə və pisliyə duyulan qəzəb və nifrət insanı ədalət, sülh və yaxşılıq mövzusunda daha çox həssas olmağa, zülmü və pisliyi ortadan qaldırmağa, zalımlara mane olmağa, günahsız və acizlərin haqlarını qorumağa yönəldər. Allahın insanlara verdiyi bu ədalət duyğusu ağıl və iradə ilə istiqamətləndirməlidir. Ağıl və iradədən məhrum insanlar iradə göstərərək duyğularını tənzimləməzlər və doğru yoldan azaraq şeytanın istədiyi istiqamətə yönəllər. Allah bir başqa ayəsində insanları şeytana qarşı belə xəbərdar etmişdir:

Ey iman gətirənlər! Şeytanın izi ilə getməyin. Kim şeytanın izi ilə getsə, (bilsin ki,) o (şeytan) iyrənc və yaramaz işlər görməyi əmr edir. Əgər Allahın sizə lütfü və mərhəməti olmasaydı, sizdən heç kəs heç vaxt təmizə çıxmazdı. Lakin Allah dilədiyini təmizə çıxardır. Allah Eşidəndir, Biləndir. (Nur surəsi, 21)

Şeytani Mərhəmət Duyğusu

Şeytanın vəsvəsələrinə uyan insanlar Allahın bir gözəllik olaraq verdiyi mərhəmət duyğusunu da bəzən azdıraraq tamamilə səhv istiqamətlərə yönəldə bilirlər. Allahın hökmləri ilə ziddiyyət təşkil edən bir mərhəmət anlayışı şeytani bir mərhəmətdir. Duyğusal insanlar rəhbər olaraq Quranı deyil, duyğularını əsas götürdükleri üçün şəfqət və mərhəmət duyğuları da yanlış şəkildə istiqamətlənər.

Məsələn, bir insan kiçik uşaqların, günahsız sevimli heyvanların ölümlərindən, insanların dərdlərindən kədərlənər. Ancaq burada şeytani mərhəmət dövrəyə girər və qarşılaşdığı hadisələr onu Allaha qarşı üsyana və şirk qoşmağa aparar. Halbuki bu cür bir tələkdən ağılı istifadə edib xilas olan insan reallığı təmiz və aydın bir şəkildə görəəcək. Ölüm mömin üçün bir zülm, əziyyət və əzab olmadığı kimi, bir qurtuluş və sonsuz gözəl bir həyata atılan addımdır. Allahın qullarını öz Qatına aldığı bir qapıdır. Şeytan və onun dostları baxımından isə ölüm dünyadakı azgınlıqlarının, nəfslərinin, sərhədsiz ehtiraslarının sona çatdığı və özlərinə vəd edilən əbədi əzab qapısının açıldığı andır. Buna görə şeytan ölümü çirkin bir pislik olaraq görür və elə də göstərməyə çalışır. Bu cür qiymətləndirmə onun prizmasından doğrudur, lakin günahsızlara və möminlərə aid deyil. Cəhənnəmə gedəcək biri baxımından ölüm həqiqətən pis bir hadisədir, cənnətə gedəcək üçün isə sevindiricidir.

Şeytani mərhəmət, eyni zamanda, adamı qarşı tərəfə fayda deyil, tam əksinə zərər verəcək bir mərhəmət göstərməyə yönəldər. Dindən uzaq cəmiyyətlərdə insanlar qarşılardakı adamın axirətdə zərəre uğrayıb-uğramayacağını düşünmədən hər şeyi etmələrinə göz yumurlar. Məsələn, pis bir əxlaq göstərməsinə izn verər, Allahın haram etdiyi bir hərəkətin edilməsinə səs çıxarmaz, hətta bu mövzuda köməkçi olurlar. Məsələn, oruc tuta biləcək yaşa gəlmiş olan uşağının "aç qalmasına dözə bilmədiyi üçün" oruc tutmasına icazə verməyən ana-ata, ya da əlində olduğu halda "oyandırmağa qıya bilmədiyi üçün" yaxınındakı insanı sübh namazına qaldırmayan bir kimsə əslində şeytani bir mərhəmətə malikdir.

Möminlərin bu mövzuda özlərinə götürdükleri ölçü isə göstəriləcək mərhəmətin qarşı tərəfin axirətinə mütləq müsbət istiqamətdə təsir etməsidir. Bəzən bir möminə olan sevgiləri və mərhəmətləri onlara qarşı bəzi tədbirlər almağı, ya da tənqid etməyi tələb edə bilər. Qarşılardakı adamın etdiyi pis rəftarda onu tənqid edə bilər, olduğu vəziyyətdən daşındıracaq söhbətlər edə bilər, Quranın bir əmri olaraq pislikdən uzaqlaşdırıla bilərlər. Əsl mərhəmət də budur. Çünki möminlər qarşılardakı adamın nəfsinə ağır gələcək bir

söz söyləyərək, onun Quran əxlaqından uzaq hərəkətinə mane olmaqla, o adamın sonsuz həyatını cəhənnəm kimi geri dönüşü olmayan bir əzab içində keçirmələrinə razı olmazlar. Bu səbəblə də Allahın ən bəyənəcəyi və ən çox məmnun olacağı əxlaqı yaşaması istiqamətində təşviq edərək onu cənnətə hazırlayar və dolayısı ilə də ola biləcək ən üstün mərhəmət nümunəsini göstərlər. Unutmamaq lazımdır ki, əsl mərhəmətsizlik qarşı tərəfin axirətini düşünmədən etdiyi səhvlərə bilə-bilə göz yummaqdır.

Şeytani mərhəmət özü ilə bərabər haqsızlıq və ədalətsizliyi də gətirər. Ağıl sahibi bir mömin hər vəziyyətdə ədalətlə və Allahın razılığına uyğun qərar verərkən, duyğusal insanlar şeytani mərhəmət hissələrinə və yazığı gəlmə duyğularına qapılaraq asanca ədalətsiz davrana bilər, haqsızlıq edə bilərlər. Nəfslərinin, duyğularının, istək və ehtiraslarının göstərdiyi istiqamətdə hərəkət edərlər. Şahid olduqları bir hadisə qarşısında haqlı-haqsız bilmədən, ədalətli və ağıllı qiymətləndirmə etmədən və ən əhəmiyyətli Quranın hökmlərini güdmədən cahilcə bir kədərlənmə duyğusuna qapılar və bu dünyagörüşlə hərəkət edərlər. Ümumiyyətlə, həm özlərinə, həm də qarşılarındakı insanlara zərər verəcək cəhdlər edər, yanlış istiqamətləndirmələr edər və səhv qərarlar verərlər. Bu səbəbdən də yaşadıkları mərhəmət Quranın əmr etdiyi gözəl əxlaqdan çox uzaq bir quruluş ortaya çıxarar.

Duyğusal insanların ən əhəmiyyətli xüsusiyyətlərindən biri də eqoist olmalarıdır. Bu cür insanların xaricdən fədakarlıq kimi görünən rəftar və davranışları da əslində duyğularını təmin etmək üçün göstərdikləri davranışlardır. Bu səbəblə duyğusal bir insanın ədalətli davranmasını, haqqa niyyətli olmasını gözləyə bilmərik. Romantik bir kimsə özünün, yaxınlarının və sevdiklərinin əleyhinə çıxmamaq üçün ədalətli olmaq yerinə birtərəfli və haqsız hökm edər. Hətta ona müraciət edilən bir mövzuda həqiqətləri əks etdirməyən bir şahidlik etməsi, yaxını olduğu üçün edilən yanlış bir hərəkəti gizlətməsi də mümkündür.

Halbuki ədalətli davranmaq möminin ən əhəmiyyətli xüsusiyyətlərindən biridir. Belə ki, Allah Quranda hər şəraitdə, adam özü, yaxınları ya da düşməni bildiyi biri olsa belə, ədalətlə davranmağı əmr edir:

Ey iman gətirənlər! (Şahidliyiniz) özünüzün və ya valideynlərin, ya da yaxın qohumların əleyhinə olsa belə, Allah şahidləri kimi ədaləti qoruyun. (Əleyhinə şahidlik edəcəyiniz şəxslərin) varlı və ya kasıb olmasından asılı olmayaraq Allah onların hər ikisinə daha yaxındır. Hissiyata qapılıb haqdan uzaqlaşmayın! Əgər siz (cəfəngiyat) danışsanız və ya (həqiqəti deməkdən) boyun qaçırsanız, bilin ki, Allah nə etdiklərinizdən xəbərdardır. (Nisa surəsi, 135)

Bir başqa ayədə Allah insanları "ədalətli şahidlər" olmağa dəvət edir:

Ey iman gətirənlər! Allah xatirinə ədaləti qoruyan şahidlər olun. (Hər hansı bir) camaata qarşı olan kin-küdurət sizi ədalətsizliyə sövq etməsin.... (Maidə surəsi, 8)

Ancaq duyğusal bir insanın ayələrdəki bu əməlləri əksiksizcə yerinə yetirməsi mümkün deyil. Çünki belə bir insan dərin bir eqoizmə sahib olduğundan hadisələri qiymətləndirmə şəkli, şərtləri də həmişə birtərəfli olar. Məsələn, başda özü olmaqla yaxınları, sevdikləri, ya da simpatiyası olduğu insanlara üstünlük verir, edilən çirkin rəftarlara, hətta cinayət hərəkətlərə qarşı da göz yuma bilər.

Minnətdarlıq duyğusu

İnsandakı duyğulardan biri də minnətdarlıq, başqa sözlə desək, "təşəkkür" duyğusudur. İnsan istər doğuşdan, istərsə də həyatının hər anında həmişə bir nemət axını ilə qarşı-qarşıyadır. Özünə gələn nemətlər əksəriyyətlə səbəblər vasitəsilə olduğu üçün insan təşəkkür duyğularını bu səbəblərə istiqamətləndirməyə çox meyllidir. Halbuki bu duyğunun da həqiqi mənada yönəldilməsi lazım olan tək varlığın Allah olduğu Quranda dəfələrlə bildirilmişdir. Quranda bu minnətdarlıq "şükür etmək" olaraq bildirilir. Şükür etmək - vasitəçilər kim, ya da nə olursa-olsun, bütün nemətləri göndərənə yalnız Allah olduğunun və hər mövzuda yalnız Ona möhtac olduğunun şüurunda olmaq, Ona qarşı təşəkkür və minnətdarlığını ürəkdən və dil vasitəsilə bildirməkdir.

Yalnız Allaha şükür etmək, yalnız Ona minnətdar olmaq ayədə bir qulluğun göstəricisi olaraq ifadə edilmişdir:

Ey iman gətirənlər! Sizə ruzi kimi verdiyimiz pak şeylərdən yeyin və əgər Allaha ibadət edirsinizsə, Ona şükür edin! (Bəqərə surəsi, 172)

Allahın sizə verdiyi halal və pak ruzilərdən yeyin və əgər Allaha ibadət edirsinizsə, Onun nemətinə şükür edin. (Nəhl surəsi, 114)

Ayələrdə Allaha şükür etmək, başqa ilahlar qəbul etmədən, yəni şirk qoşmadan qulluq etməyin bir şərti və göstəricisi olaraq ifadə edilir. Həqiqətən də, yalnız Allaha şükür edən bir kimsənin bütün nemətlərin Allahdan gəldiyini, hər şeyin Onun əlində, Onun idarəsində olduğunu, yəni Allahdan başqa ilah olmadığını dərk etməsi mənasını verir. Bütün nemətlərin Allahdan gəldiyinin şüurunda olan bir kimsə isə yeganə güc, qüvvət və söz sahibinin Allah olduğunu, Ondan başqa ilah olmadığını qəlbinə yerləşdirmiş imana sahib bir kimsə deməkdir. Quranda təsvir edilən və təriflənən insan modeli də budur.

Duyğusal insanlarda isə vəziyyət başqa cürdür. Bu insanlar sahib olduqları bütün nemətləri Allahın bunları yaradarkən vəsilə (vasitə) etdiyi maddələrə və şəxslərə bağlayar

və onlardan mədət umarlar. Onlara borclu qalar, onlara şükür etməyə çalışırlar. Qısacası, Allahdan başqa güc və təsir sahibi sandıqları saysız saxta ilahlar qəbul edərlər. Ağillərini istifadə etmədikləri üçün bütün bu saxta ilahları da, onların etdiklərini də Allahın yaratdığını və Allahın diləməsi və əmri olmadan heç bir şey edə bilməyəcəklərini, heç bir şeyə güclərinin çatmayacağını görə bilməzlər.

Bu yanlış minnətdarlıq hissi duyğusal insanlarda acizliyə səbəb olar. Özlərinə minnət etdikləri kəslər (məsələn: müdirləri, bir ailə başçıları, zəngin bir qohumları kimi) qarşısında özlərini aciz hiss edər, bunu hərəkət və sözləri ilə bildirərlər. Bir möminə əsla yaraşmayan bu rəftar, romantizmin insanlara verdiyi saysız çətinlikdən biridir.

Özünə Qapanmaq

Duyğusallıq bəzi insanlarda özünə qapanmaq- insanlarla ünsiyyət qura bilməmək şəklində özünü göstərir. Bu cür duyğusallıqda olan adam yalnız öz dünyasında yaşayar, yalnız öz problemləri ilə maraqlanar və ətrafında olanlara qarşı laqeyd olar. Quranda əmr edilən güclü bir şəxsiyyətə sahib olmadığından xarici dünyada baş verənlərə qarşı iradə və güc göstərə bilməz, qarşısına çıxan problemlərin öhdəsindən gələ bilməz, daim aciz, çarəsiz və müvəffəqiyyətsiz bir quruluşa sahib olar. Təvəkkülü, Allaha güvənməyi, Allaha yönəlib Ondən kömək istəməyi düşünməyi üçün, özünü dünyada yalnız və qorumasız hiss edər. Buna görə öz içində yaratdığı xəyal dünyasının xaricinə çıxmaqdan qorxar.

Duyğusallığın səbəb olduğu bu melanxolik hal bu tip insanları depressiyaya salar. Özünü insanlardan təcrid etmək, stress, mənəvi pozuqluq, əsəbi gərginlik keçirmək, yas tutmaq, depressiyaya düşmək, intihar düşüncələri duyğusal insanlar tərəfindən təbii qarşılanan rəftarlardır. Məsələn, yoldaşının etdiyi bir zarafatdan inciyən bir gənc qız bütün gecəni ağlayaraq keçirməyi, bütün axşam yoldaşının bu sözü üzərinə düşünməyi məqbul görə bilər. Bir başqası üçün isə saçının ağarması, fiziki bir qüsurunun olması depressiyaya düşməsinə kifayət edər. Gözü niyə başqa rəngdə deyil, boyu niyə bir az daha uzun deyil kimi onlarla, yüzlərlə sual zəhnini məşğul edərək onun üçün problemə çevrilər. Bütün bunlar üçün də canı sıxılar, kədərlənər.

Bu cür insanlarda "düşünmək" adı altında hüznü şeirlər yazmaq, saatlarla divara baxaraq xəyal qurmaq, yağışda gəzmək, dərin-dərin iç çəkmək, uzaqlara dalmaq, çiyinə söykənib ağlamaq, gözləri dolaraq, səsi titrəyərək danışmaq kimi rəftarlar tez-tez nəzərə çarpar. Bəziləri "fikir dağıtma" adı altında həddindən artıq içki və siqaret çəkər. Nəticədə bunların hamısı qaranlıq bir dünyaya aid daxili çətinliyə, narahatlığa, ruhən və cismən qeyri-sağlam bir həyat sürmələrinə səbəb olar. Hamısından əhəmiyyətli isə Allahın bəyənmediyi bir əxlaq yaşamış, Onun məmnun olmadığı bir həyatı mənimsəmiş olarlar.

Bu cür insanlar əlbəttə, ömürləri boyunca özlərini otaqlarına bağlayıb yaşamazlar. Digər insanlarla birlikdə ictimai həyatın içində də olar, amma şəxsiyyət pozuqluqlarını cəmiyyət içində də davam etdirərlər. Ümumiyyətlə, küsəyən və kövrək bir quruluşa sahibdirlər. Hər sözün onların əleyhinə olduğunu düşünər, heç nəzərdə tutulmayan

mənaları özlərinə götürürlər. Tez-tez hər şeyi özlərinə aid edər, küsürlər. Adi bir hadisə qarşısında gözləri dolar, gizli-gizli ağladıqları belə olar.

Kişilərdəki duyğusal quruluş zamanla daha geniş ölçülü azmalara, ruh sağlığında meydana gələn ciddi pozumluqlara, "qadın kimi" rəftar və hərəkətlərə, cinsi sapmalara, homoseksual meyillərə qədər vara bilər. Duyğusal insanlar daxili dünyalarında yaşatdıqları azğın şəxsiyyətlərini mühitin və ətrafın vəziyyətinə görə gizli, ya da aşkar şəkildə edə bilərlər. Uyğun mühit və fürsət tapdıqlarında gizlətdikləri komplekslərini, azğınlıq, sərhəd tanımazlıq, heç bir əxlaq və dəyər mühakiməsi tanımama şəkildə göstərə bilərlər. Məsələn, duyğusal, hüznü, içinə bağlı bir kimsənin bir gün birdən azğın bir homoseksual olaraq ortaya çıxması dövrümüzdə cəmiyyətlərin alışdığı vəziyyətdir. Allah Quranda bu cinsi azğınlığın çirkin bir həyasızlıq olduğuna Hz.Lutun qövmü üçün bildirdiyi aşağıdakı ayələrlə diqqət çəkmişdir:

Lutu da (elçi göndərdik). Bir zaman o, öz qövmünə demişdi: “Sizdən əvvəl aləmlərdən heç kəsin etmədiyi iyrənc əməli sizmi edəcəksiniz? Siz, qadınları qoyub şəhvətlə kişilərin yanına gedirsiniz. Həqiqətən, siz, həddi aşmış adamlarsınız?” (Əraf surəsi, 80-81)

Şübhəsiz, bütün bu azğın rəftarlar insanların Allahın yolundan azmalarının, istək və ehtiraslarına əsir olaraq şeytanın arxasından sürünmələrinin bir nəticəsidir. Allah insanları Quranda belə xəbərdar etmişdir:

... şeytanın addım izləri ilə getməyin! O, sizin açıq-aşkar düşmənidir. O sizə pis və iyrənc işlər görməyi və Allaha qarşı bilmədiyiniz şeyləri söyləməyi əmr edir. (Bəqərə surəsi, 168-169)

Bura qədər saydığımız bütün duyğusallıq növləri ağılı tərkd edib duyğularından asılı yaşayan hər kəsdə müəyyən dərəcədə mövcuddur. Ancaq şərtlərə və insanlara görə fərqli formalarda özünü göstərir. Məsələn, hirsli, əsəbi, qeyri-stabil bir kimsə özünə nə qədər sərt və əsəbi bir görünüş verməyə çalışsa da, əslində duyğusallığını və acizliyini əsəbilik örtüyü altında gizləyir. Belə bir kimsə gözlənilmədən bir anda ağlayıb-sızlamağa başlaya bilər, özünü hörmətdən salan vəziyyətlərə sala bilər. Qısacası, bir insan iman etmirsə və iman edənlərin sahib olduğu ağıla sahib deyilsə, bir ağıl və xarakter zəifliyi olan duyğusallığı içində daşıyır, mühit və şərtlərə, qarşısına çıxan hadisələrə görə bu duyğusallığı müxtəlif qeyri-stabil və şəxsiyyət pozumluqları şəkildə göstərir.

Duyğusallıq ancaq iman edən, Allahdan qorxan və ağıllı davranan möminləri təsiri altına ala bilməz. Şeytanın ixlaslı möminlərə qarşı heç bir təsiri olmadığı üçün duyğusallıq silahını möminlərə qarşı istifadə edə bilməz. Allah Hicr surəsinin 42-ci ayəsində şeytana " **Şübhəsiz ki, qullarım üzərində sənə heç bir hökmün yoxdur...**"

buyurmuşdur. Bu səbəblə möminlər imanlarından, Qurana bağlılıqlarından və ağıllarından qaynaqlanan möhkəm, güclü, stabil və iradəli bir şəxsiyyətə sahibdirlər.

Duyğusallığın cəmiyyətlərdə ən çox görünən, hətta ən ciddi növlərindən biri də romantik sevgi anlayışıdır. Romantik sevgi anlayışının insanlar arasında fərqli növləri yaşanır. Ailədaxili əlaqələrdən yoldaşlıq və dostluq əlaqələrinə qədər uzanan bu romantik sevgi anlayışının əlbəttə ki, ən çox yaşanan forması qadın-kəşi əlaqələridir.

Romantik sevgi anlayışı romantikliyin bəlkə də ən məşhur və azğın növü olduğundan, bu mövzunu ayrı bir hissə olaraq təhlil edəcəyik.

ROMANTİK SEVGİ ANLAYIŞI

İnsanlardan elələri də vardır ki, Allahdan qeyrilərini (Ona) tay tutur, onları da Allahu sevdikləri kimi sevirlər. İman gətirənlərin isə Allaha olan sevgisi daha güclüdür. Kaş zülm edənlər əzabı gördükləri zaman bütün qüdrət və qüvvətin Allaha məxsus olduğunu və Allahın şiddətli əzab verdiyini görəydilər. (Bəqərə surəsi, 165)

Romantik sevgi anlayışından bəhs etmədən əvvəl möminlərin əsl sevgi anlayışının necə olduğunu xatırlatmaqda fayda vardır. İman sahibi olan şüurlu bir adam qəlbən sevməli, yaxınlaşmalı və bağlanmalı olan varlığın Allah olduğunu bilir. Çünki onu yoxdan var etmiş, bədənini, aqlını, şüurunu, imanını və sahib olduğu hər şeyi O vermişdir. Bütün ehtiyaclarını ödəmiş və ödəməkdədir. Onun üçün bu dünyada saysız nemətlər yaratmışdır. Allaha iman etdiyi və itaət etdiyi təqdirdə də onu həm dünyada, həm də axirətdə çox böyük və sonsuz bir nemətlə - özündən bir sevgi və razılıqla müjdələyir. Bütün bunları da yalnız bir rəhmət və lütf olaraq qarşılıqsız şəkildə verir. O halda əsl mənada hər kəsdən çox sevilməyə layiq olan yalnız Allahdır. Belə ki, Allah möminləri "**Ancaq Rəbbinə üz tut!**" ayəsi ilə bu mövzuda xəbərdar etmişdir. (İnşirah surəsi, 8)

İnsanlara duyulan sevgi də Allah sevgisindən qaynaqlanır. Allahu sevən insan Allaha itaət edən qullara qarşı şəfqət duyğusu hiss edir. Bu da, Allahın bu insanlar üzərindəki təcəllilərinə duyulan əsl sevgini meydana gətirir.

Sevginin meydana gəlmə səbəblərindən biri də sevilən kimsədəki üstün və gözəl xüsusiyyətlərə qarşı duyulan maraq və heyranlıqdır. Bu maraq və heyranlıq qarşı tərəfdən də qarşılıq gördüyündə aradakı əlaqə qüvvətli bir sevgi hissində çevrilir. Ancaq burada əhəmiyyətli olan üstünlük və gözəlliyin əsl sahibini tapmaq, maraq, sevgi və heyranlıq hissələrini ona yönəltməkdir. O da bütün gözəlliklərin, üstün və uca sifətlərin qaynağı, sahibi olan Allahdır. Onun yaratdıqlarının sahibi kimi göründükləri üstün sifətlər isə yalnız Allahın sonsuz sifətlərinin çox kiçik bir əksidir və əslində Allaha aiddirlər. Ancaq müvəqqəti olaraq Allahın qulları üzərində təcəlli etməkdə, görünməkdədirlər.

Bu səbəbdən, **sevgi ancaq Allahın Şəxsinə duyulmalıdır**. Onun təcəllilərinə qarşı duyulan sevgi isə ancaq Allah ürəkdən və xatirdən çıxarılmadan Onun adına bəslənə bilər. İnsanın bir kimsəni və ya bir əşyanı Allahdan müstəqil bir varlıq olaraq görərkən onu Allahu sevən kimi sevməsi isə şirk qoşulduğunun ən diqqətə çarpan əlamətlərindən biridir.

Yanlış bir sevgi bəsləmə nəticəsində şirk qoşmanın cəmiyyətdə bir çox növləri vardır. Atasını şirk qoşma, oğlunu şirk qoşma, arvadını, ərini, ailəsini, idarə rəhbərlərini şirk qoşma bunlardan bəziləridir. Hamısının da əsasında yanlış sevgi hissi vardır.

Bir ayədə müşriklərin Allahu qoyub bütlərə qarşı sevgi bəsləmələri belə bildirilir:

(İbrahim) dedi: "Siz aranızda ancaq dünya həyatına bəslədiyiniz vurğunluğa görə Allahu qoyub bütlərə pərəstiş etdiniz. Sonra isə Qiyamət günü bir-birinizi kafir

adlandırıb lənətləyəcəksiniz. Sığınacağınız Od olacaqdır. Sizə yardım edə bilən kəslər də tapa bilməyəcəksiniz". (Ənkəbut surəsi, 25)

Axirətdə bu sevgi hissini nifrətə və qarşılıqlı inkara çevrilməsi isə Quranda bizə bildirilir. Bunun səbəbi aralarında sevgi əlaqəsi yaradaraq bir-birlərini bütləşdirənlərin axirətdə bir-birlərinin sonsuz əzabına səbəb olmalarıdır. Yalnız Allahı ilah edən bir kimsənin başqa bir şeyi, başqa bir kimsəni Allah qədər, ya da Ondən daha çox sevməsi ola bilməz. Bunun əksini nümayiş etdirən müşriklər isə ayədə belə təsvir edilir:

İnsanlardan elələri də vardır ki, Allahdan qeyrilərini (Ona) tay tutur, onları da Allahı sevdikləri kimi sevirlər. İman gətirənlərin isə Allaha olan sevgisi daha güclüdür. Kaş zülm edənlər əzabı gördükləri zaman bütün qüdrət və qüvvətin Allaha məxsus olduğunu və Allahın şiddətli əzab verdiyini görəydilər. (Bəqərə surəsi, 165)

Ayədə iman edənlərin ən çox Allahı sevdikləri ifadə edilmişdir. Deməli, Allahdan başqalarının sevgisi ürəyində daha güclü olan bir kimsənin iman edənlərdən olduğunu söyləmək mümkün deyil. Bunun əksini iddia edən bir adamın səmimi olmadığı, ya da Allahı və dini tanımadığı şübhəsizdir. Ayənin sonundan şirk qoşanların Allah haqqında səhv və az məlumata, anlayışa sahib olduqları aydın olur.

Bu cür insanlar Allahı lazım olduğu kimi təqdir edə bilmədiklərindən (Zumər surəsi, 64-65) sahib olduqları sevgi duyğusunu öz nəfslərinə və ya başqa insanlara yönəldirlər. Bunlar ataları, oğulları, qardaşları, arvadları, ərləri, sevgililəri, nümunə götürdükləri insanlar, heyran olduqları insanlar kimi bir çox insan ola bilər. Bəzi insanlarda bu sevgi cansız obyektlərə, hətta mücərrəd anlayışlara da istiqamətləndirilir. Pul, mal, ev, avtomobil, hər hansı bir əşya, mövqe, iqtidar kimi anlayışlar bütləşdirilir. Qısacası, imanla istiqamətləndirilməyən sevgi özü ilə bərabər şirk qoşmağı gətirir. Bu sevgi ağıllı olmadığı, yəni Allaha istiqamətləndirilmədiyi üçün romantik sevgidir. Allah Quranda belə ehtiraslı bir sevginin insanlara fayda gətirməyəcəyini, əsl qazancın Allah Qatında olduğunu belə bildirmişdir:

Qadınlarmın, uşaqlarmın, yığın-yığın qızıl-gümüşün, yaxşı cins atların, mal-qaranın və əkin yerlərinin verdiyi zövqlərə olan istək insanların gözünə gözəl göstərilmişdir. Bunlar, dünya həyatının keçici zövqüdür, gözəl qayıdış yeri isə Allah dərgahındadır. (Ali İmran surəsi, 14)

Doğru olan isə bütün bunları Allahın yaratdığı varlıqlar olaraq sevmək və onları Allahın vermiş olduğu bir nemət olaraq qiymətləndirməkdir. Xüsusilə insan sevgisi Allahın yaratdığı gözəl bir hissidir. Allah Quranda insanı "ən gözəl surətdə" yaratdığını bildirmişdir. Bu səbəbdən Allaha itaətli, gözəl əxlaqlı insanlara layiq olduqları şəkildə dərin bir sevgi bəsləmək də gözəl əxlaqın bir nümunəsidir. Möminin duyduğu bu sevgi dindən uzaq cəmiyyətlərdə yaşanan heç bir sevgi ilə müqayisə edilə bilməyəcək, çox uca, dərin bir duyğudur.

Sonrakı hissələrdə isə Allahın bir nemət olaraq insana verdiyi bu uca duyğunu yaşaya bilməyən insanlardan danışacaq, sevgi yolu ilə yaşanan şirk modelinin ən çox rast gəlinədiyi qadın-kişi əlaqələri üzərində xüsusilə dayanacağıq.

Qadın-Kişi Əlaqələrindəki Şirk Sevgisi

Qadın-kişi əlaqələrində Allah rızası xaricində qurulan qarşılıqlı bağlılıq və birliklər insanları şirkə səpdirən ən əhəmiyyətli mövzulardan biridir. Bunlar evlilik, ya da cəmiyyətdə geniş yayılan evlilik xarici bərabərliklər şəklində ola bilər.

Bu romantik sevgi anlayışında Allaha qarşı yerinə yetirmələri lazım olan bütün vəzifələri bir-birlərinə edən, bir-birlərini Allahdan asılı olmayan müstəqil varlıqlar olaraq görən, **Allaha qarşı duymaları lazım olan hissələri bir-birlərinə qarşı duyan "sevgililər"** ortaya çıxır. Bu insanlar Allahı zikr etmək (xatırlamaq) yerinə, daim bir-birlərini zikr edirlər (xatırlayırlar). Səhər gözlərini açdıqlarında özlərini yaratmış və onlara yeni bir gün verən Allahı xatırlayıb Ona şükür etmək əvəzinə, bir-birlərini düşünür, bir-birlərini xəyal edirlər. Özlərini Allaha bəyəndirməyə deyil, bir-birlərinə bəyəndirməyə çalışırlar. Allah və Onun dini üçün fədakarlıq etməzlər, amma bir-birləri üçün müxtəlif fədakarlıqlar göstərirlər.

Qısacası, bu insanlar bir-birlərini ilah olaraq qəbul edirlər. Dünyada son dərəcə geniş yayılan bu sevgi anlayışının nümunələrinə baxıldığında, romantik kişilərin və qadınların açıq şəkildə bir-birlərinə "sənə tapınıram" kimi ifadələr istifadə etdikləri görülə bilər. Romantik sevgililərin bir-birləri ilə söhbətlərində, yazdıqları şeirlərdə "hara baxsam səni görürəm, hara getsəm səni düşünürəm" kimi ifadələr yer tutur. Halbuki hara baxılsa və hara gedilsə düşünülməsi lazım olan tək varlıq aləmlərin Rəbbi olan Allahdır.

Göründüyü kimi, xalq arasında günahsız, hətta məqbul bir sevgi növü olaraq görünən romantik eşq əslində Allah Qatında lənətlənmiş olan "şirk qoşma"nın bir parçasıdır. "Həqiqətləri tərs üzünə çevirən şeytan" hər mövzunu olduğu kimi bu anlayışları da əslindən uzaqlaşdıraraq insanlara bəzəkli göstərməkdə, insanların çoxu da şeytanın göstərdiyi yolu izləməkdədir:

(Allaha and olsun ki, səndən əvvəl də ümmətlərə elçilər göndərmişdik. Şeytan isə onların əməllərini özlərinə gözəl göstərmişdi. (Şeytan), bu gün də onların dostudur. Onlar üçün üzücü bir əzab vardır (Nəhl surəsi, 63)

... Şeytan onlara etdikləri əməlləri gözəl göstərib onları haqq yoldan çıxartdı...(Ənkəbut surəsi, 38)

Quranda bu cür romantik əlaqələrdə qadınlara qarşı bəslənən ehtiras dolu sevgiyə xüsusilə diqqət çəkilir. Bu qadın adamın yoldaşı, sevgilisi, hətta uzaqdan "platonik" sevgi bəslədiyi hər hansı bir qadın da ola bilər. Əgər bu, Allahı unuduran, Allahı xatırlamağa

mane olan, qəlbədən Allah sevgisini çıxarıb onun yerinə qoyulan bir sevgidirsə adamı şirkə aparar. Şübhəsiz, eyni təhlükə yalnız kişilərə deyil, qadınlara da aiddir.

Romantik qadın-kəşi əlaqəsini yaşayanlar çox vaxt bu həqiqətlərdən xəbərsizdir. Öz-özlərini atdıqları təhlükənin şüurunda deyillər. Çünki çoxu uşaqlıqdan bəri cəmiyyətdən aldıqları yanlış təlqinlərin və özlərinə doğru yolu göstərəcək yeganə rəhbər olan Qurandan xəbərsiz olmalarının bir nəticəsi olaraq, işlədiklərinin Allah Qatında bir günah olduğunu bilmirlər. Allahın dinindən uzaq yaşadıkları üçün, əvvəl də ifadə etdiyimiz kimi, böyük bir bataqlığın içində olmalarına baxmayaraq, özlərini doğru yolda zənn edirlər. Allaha iman etmədikləri üçün ağıl və anlayışları korlaşmışdır.

Ağılsızlıqla yaşanan şirk sevgisi bir-birlərini ilah etmiş qadın və kişiləri bəzən çox böyük fəlakətlərə sürüyər. Məsələn, bir-birinə aşiq iki gəncin birlikdə intihar etməkdən zövq alacaq dərəcədə ağılları bağlana bilər. Dünyəvi şərtlərin bir yerdə olmalarına maneə törətdiyi iki gənc eşqlərini "əbədləşdirmək", "ruhlarının sonsuza qədər birlikdə olması" kimi mənasız və reallıqdan uzaq təlqinlərlə əl-ələ tutaraq bir körpüdən atıla bilərlər. Halbuki bunu edərkən əslində özlərini cəhənnəm çuxuruna atdıqlarının fərqində deyillər. Haram olan bir hərəkəti bir maneə görmədən reallaşdırarkən öldüklərində Allaha qovuşacaqlarına deyil, bir-birlərinə qovuşacaqlarına inanırlar. Son anda ölüm mələklərini gördüklərində bunu anlayırlar, ancaq artıq iş-işdən keçmişdir. Qəzətlərdə tez-tez ümitsiz aşiqlərin intiharlarından, yazdıqları romantik məktublardan bəhs edən xəbərlərə rast gəlmək mümkündür. Bütün bunlar romantizmin insanların ağıllarını və şüurlarını nə dərəcə bağlaya bildiyinin konkret nümunələridir.

Bu dünyada romantizm səbəbindən gözü bağlı sevdiyi, ilah etdiyi yoldaşını adam axirətdə öz nəfsini qurtarmaq üçün fidyə olaraq verməyə çalışacaq. Çünki gözündəki pərdə qalxmış, ona vəd edilən əzabın həqiqi olduğunu anlamışdır. Ayələrdə bu insanların axirətdəki rəftarları belə təsvir edilir:

(Halbuki) onlar bir-birini görəcəklər. Günahkar o günün əzabından qurtarmaq üçün fidyə vermək istəyər – öz oğullarını, həyat yoldaşını və qardaşını, ona sığınacaq vermiş nəslini və yer üzündə olanların hamısını – tək (bu) onu xilas etsin. (Məric surəsi, 11-14)

Bir başqa ayədə də eyni vəziyyət belə təsvir edilir:

O gün insan qaçacaq öz qardaşından, anasından, atasından, arvadından və övladlarından! O gün onlardan hər birinin yetərinə işi olacaqdır. (Əbəsə surəsi, 34-37)

Şirkə əsaslanan romantik sevgi anlayışı cəmiyyətdə "eşq", "romantizm", "saf və təmiz duyğular" və s. şəkildə günahsız göstərilir, hətta ucaldılıb təşviq edilir. Xüsusilə də, gənc yaşdakı insanları təsirinə alan bu romantizm təlqini ağıl və şüurun inkişafına

mane olduğu üçün dindən, imandan, yaradılış məqsədlərindən xəbərləri olmayan, Allahu unutmuş, Allah sevgisini, Allah qorxusunu bilməyən, şirki təbii bir davranış, bir həyat tərzini halına gətirmiş azğın nəsillər ortaya çıxır.

Televiziya və filmlərdə romantizm və romantik mövzular çox geniş şəkildə insanlara təlqin edilir. Romantiklik sanki insanın təbii bir ehtiyacı olaraq qarşıya qoyulur. Romantizm mahnılarda, şeirlərdə, kitablarda ön planda işlənən mövzudur. Şeytan romantikliyin insanların ağıl istifadə etmələrinə, həqiqətləri görmələrinə, Allahu xatırlamalarına, yaradılış məqsədlərini və axirəti düşünmələrinə mane olan, onları dini yaşamaqdan uzaqlaşdıran, şirkə aparan bir xəstəlik olduğunu çox yaxşı bilir.

Bu səbəblə, şirk qoşmağı yalnız daşdan-taxtadan bütələrə səcdə etmək sananlar bu dünyada özlərini kənarında görüb axirətdə də **“Allaha – Rəbbimizə and olsun ki, biz müşrik olmamışıq!”** (Ənam surəsi, 23) deyənlərdən olmaqdan çox çəkinməlidirlər.

Möminlərin Sevgisi

Qısacası, sevgi duyğusunun Allahdan başqasına, Onun yaratdıqlarına istiqamətləndirilməsi şirki ortaya çıxaran əhəmiyyətli bir səbəbdir. Möminlər isə əvvəldə ifadə etdiyimiz kimi, yalnız Allahu sevərlər, digər möminləri və Allahın yaratdıqlarını da onlarda Allahın təcəllilərini, Allahın sifətlərini gördükləri üçün Allah adına sevərlər. Allahdan asılı olmayan, müstəqil varlıqlar olaraq sevməzlər. Bu da xalis imanın şərti və göstəricisidir.

Möminin sevgisi aydın, nurlu, qəlbə rahatlıq meydana gətirən bir sevgidir. Çünki sevgisini Allaha yönəltdi. Buna görə də, dünyada Allahın təcəllilərini saxladığı üçün sevdiyi bir kimsə və ya varlıq öldükdə və ya sevdiyi bir əşya itdikdə, ondan alınanda mömin kədərlənməz, bir məhrumiyyət, ayrılıq acısı çəkməz. Çünki sevdiyi varlıqdakı maddi-mənəvi bütün gözəlliklərin, təcəllilərin əsl sahibi Allahdır. Allah əbədi və əzəlidir. Hər şeydən əhəmiyyətli isə ona şah damarından daha yaxındır. Allah yalnız onu sınamaq üçün müvəqqəti olaraq bəzi təcəllilərini geri almışdır. İmanını və bu anlayışını davam etdirdiyi müddətdə dilənsə bu dünyada, dilənsə axirətdə sonsuza qədər ona daha çox gözəl sifəti ilə təcəlli edəcək. Bax bu sirri qavradığı və əsl imana qovuşduğu üçün möminə kədər və dərd verəcək heç bir vəziyyət ola bilməz. Allah möminin bu ruh halını belə təsvir edir:

Həqiqətən də: “Rəbbimiz Allahdır!”– deyib sonra düz yol tutanlara heç bir qorxu yoxdur və onlar kədərlənməyəcəklər. (Əhqaf surəsi, 13)

ROMANTİZMİN FİZİKİ TƏXRİBATLARI

Həqiqətən, Allah insanlara əsla zülm etməz, lakin insanlar özləri özlərinə zülm edirlər. (Yunus surəsi, 44)

Duyğusallıq adamda ruhi və mənəvi cəhətdən böyük bir fəlakətə gətirib çıxardığı kimi, fiziki olaraq da ciddi bir təxribat edir. Bunların başında adamın gizlədə bilmədiyi, hər kəs tərəfindən müşahidə edilə bilən fiziki dəyişikliklər gəlir. Çünki ruhən yaşanan narahatlıqlar, gərginliklər, kədərlər təbii olaraq insanın xarici görünüşünə də əks olunur. Üz əzələləri, baxışları, mimikaları, əl və qol hərəkətləri, səs tonları bu insanların hər baxımdan duyğusallığın təsiri altında olduqlarını hiss etdirir.

Duyğusal insanlarda "psixosomatik" xəstəliklərin, yəni ruhi problemlərin gətirib çıxardığı fiziki pozuqluqların hamısına rast gəlinə bilər. Bədənin fiziki müqaviməti qırıqlara gücdən düşər. Bunun nəticəsində immunitet sistemi zəifləyər və bir-birinin ardınca xəstəliklərə tutular və ya mövcud bir xəstəlikdən sağalma müddəti uzanar.

Xəstəliklərlə bərabər saç tökülməsi, ağarması, dərinin nəminin çəkilərək quruması, qalınlaşması, elastikliyi itirərək qırıqlaması, çatlaması, bunun nəticəsində hər cür infeksiyaya yoluxması, hüceyrələrin yenilənməsi gecikdiyi üçün dərinin pis görünüş alması, rəng solğunlaşaraq üzün saralması, gözlərin solğunlaşması kimi daha bir çox dəyişiklik də bərabərində yaşanır. Bu səbəblə hər şeyi problem edən romantik, kədərlənməyə meyilli insanlar tez yaşlanırlar. Bədənləri illərlə, günün hər anında sürən bu gərginliyi, duyğusal fırtınaları, ruhi dalğalanmaları qaldıra bilməz. Bunun nəticəsində də, yaşlılıq əlamətləri görünür və fiziki qüsurlar meydana gəlir.

Romantikliyin adama fiziki olaraq verdiyi zərərlər bununla bitməz. Adamın daxilindəki qaranlıq və hüzn üzünə və rəftarlarına da əks olunduğundan bütün dinamizmi, canlılığı, həyat sevinci, şövqü səbəbindən də insani gözəlliyi ciddi şəkildə azalar. Baxışlarının donuqlaşması, gözlərinin kiçilməsi, saçlarının seyrəkləşməsi ya da cansızlaşması, üz əzələləri gərildiyi üçün ifadəsinin gərgin, daxili sıxıntılı olması bu dəyişmələrdən yalnız bir nəçəsidir. Belə ki, şən, rahat, dinc olan insanların gərginli, stressli, ağlamağa meyilli insanlara görə daha uzun yaşadıkları, daha sağlam olduqları da bir çox elmi araşdırma ilə təsdiqlənmiş bir həqiqətdir.

Bundan başqa, bədənlərindəki bu dəyişikliklər qarşısında dünyanın keçici bir yer olduğunu, nə qədər aciz olduqlarını düşünmək əvəzinə və Allaha təslim olub iman etmək yerinə, yaşadıkları bu kabusu daha da şiddətləndirirlər. Yaşlanmanın, xəstələnmənin də özlərinə xeyirli olan istiqamətlərini görə bilmədikləri üçün bu vəziyyətləri əhvallarını pozan, həmişə ağıllarından çıxmayan bir narahatlığa çevrilir. Bax, bu sonsuz dövr nəticəsində bədənlərinin də qaldıra bilməyəcəyi bir yükün altına girirlər. Belə ki, həkimlər bir çox xəstəliyin səbəbini kədər, çətinlik, stress olaraq açıqlayarkən, tək qurtuluş yolu olaraq da yüksək əhvali-ruhiyyəni və sevinci təklif edirlər.

Stress və depressiyaya bağlı olaraq yuxu və nizamsız qidalanma, təzyiq xəstəliyi, mədə, böyrək, ürək kimi daxili orqanlarda ortaya çıxan müxtəlif xəstəliklər, astma kimi tənəffüs yollarının pozuqluqları, allergiya, eqzama, sədəf kimi dəri xəstəlikləri, miqren, xərçəng və daha bir çox problemin psixoloji qaynaqlı olduğu təsbit edilmişdir. Bədənin stress qarşısında reaksiyasının nəticəsi olaraq biokimyəvi reaksiyalar başlayar, enerji istehlakı maksimum səviyyəyə çıxar. Bu stress halının davamlılığında isə bədən funksiyalarını dəyişərək qeyri-stabil vəziyyətə düşər.

Stressin səbəb olduğu ağrılardan isə mütəxəssislər belə bəhs edirlər:

Stress və stressin doğurduğu gərginlik və ağrı arasında əhəmiyyətli bir əlaqə vardır. Stressin səbəb olduğu gərginlik damarların daralmasına, başın müəyyən bölgələrinə gedən qan axınının pozulmasına və o bölgəyə gedən qanın bir xeyli azalmasına gətirib çıxarır. Digər tərəfdən bir toxumanın qansız qalması birbaşa ağrıya səbəb olur. Çünki bir tərəfdən gərgin toxumanın daha çox oksigenə ehtiyac göstərməsi, digər tərəfdən toxumanın onsuz da qeyri-kafi qanla bəslənməsi xüsusi ağrı alıcılarını xəbərdar edir. Bu vaxt adrenalın və noradrenalin kimi stress əsnasında sinir sisteminə təsir edən maddələr də ifraz olunur. Bunlar da birbaşa və ya bilvasitə olaraq əzələlərin gərginliyini artırır və sürətləndirir. Beləcə ağrı gərginliyə, gərginlik qayğıya, qayğı da ağrının şiddətlənməsinə yol açır. 12

İman etməyən insanlarda depressiya, stress nəticəsində yaddaşın zəifləməsi, diqqət dağınıqlığı, məntiqsizliklər, idarəsiz rəftarlar görünərkən, möminlər ağıl və ruhən son dərəcə sağlam və stabil olurlar. Çünki əsl dinclik, daimi sevinc ancaq Allaha təslim olmaqla, təvəkkül etməklə mümkün olar. Möminlər də Allaha və Allahın yaratdığı qədərə təslimiyyət və təvəkkül içində yaşadıklarından sevincləri də, dinclikləri də daimi olar. Allahdan bir nemət olaraq bu cür bir təsirlərindən qorunmuş olurlar.

Romantizmin insanlara gətirdiyi böyük bir bəla olan hüzn duyğusu, ancaq imanın gətirdiyi təvəkkül və sevinclə ortadan qalxar. Allah cənnətə gedən möminlərin bu şəkildə həmd etdiklərini bildirir:

Onlar deyəcəklər: “Qəm-qüssəni bizdən uzaq edən Allaha həmd olsun! Həqiqətən, Rəbbimiz Bağışlayandır, şükürün əvəzini verəndir. (Fətir surəsi, 34)

NƏTİCƏ: ROMANTİZM XƏSTƏLİYİNDƏN XİLAS OLMAQ

Allah müttəqilərə uğurlarına görə nicat verəcək. Onlara pislik toxunmayacaq və onlar kədərlənməyəcəklər. (Zumər surəsi, 61)

Dindən uzaq bir əxlaq və həyat sürən insanlarda ən köklü şəxsiyyət pozuqluqlarından biri olan romantiklik, əslində zənn edildiyi kimi adamın doğuşdan sahib olduğu, ya da tərək edə bilməyəcəyi bir xarakter xüsusiyyəti deyil.

Bu ruh halı adamın şüurlu, ya da şüursuz tələqlə əldə etdiyi bir istiqamətdir. Bu səbəbdən duyğulara qapılmanın (ağlamağın, kədərlənməyin, hirsənməyin) iradələri xaricində olduğunu, buna etiraz etməyə güclərinin yetmədiyini iddia edənlər də səmimi olaraq düşüdüklərində bunun doğru olmadığını görəəcəklər. Məsələn, ağlayan, kədərli bir adama böyük məbləğdə pul təklif edilsə, ya da başqa mənfəət təqdim edilsə birdən-birə sevinəcək, istədiyi anda bu ruh halından asanlıqla çıxıb biləcək. O zaman adamın xüsusi olaraq düşdüyü bu romantik hal həm ətrafına qarşı vicdansızca bir rəftar, həm də Allahın Quranda xəbər verdiyi kimi adamın öz-özünə zülm etməsidir:

Həqiqətən, Allah insanlara əsla zülm etməz, lakin insanlar özləri özlərinə zülm edərlər. (Yunus surəsi, 44)

Ancaq romantik insanlar bu həqiqəti qavraya bilməzlər. Onlar daim hüznü və ümitsiz bir ruh halı içindədirlər. Hansı şərtlər altında olursa-olsun, kədərlənəcək, çətinlik duyacaq bir mövzu taparlar. Əslində bu insanlar özləri özlərinə zülm edirlər. Bu barədə bir ayədə belə deyilir:

İnsanlara mərhəmət göstərdikdə ona sevinərlər. Öz əlləri ilə etdikləri günahlara görə onlara bir bəla üz verdikdə isə dərhal ümidlərini üzərlər. (Rum surəsi, 36)

Bu insanların romantik ruh halından çıxıb bilməsi, bu xəstəlikdən xilas olma bilməsi üçün şeytanın vədlərinə, aldatmacalarına qarşı ayıq, ağıllı və vicdanının da tam açıq olması lazımdır. Bu isə ancaq adamın imanı ölçüsündə mümkün olar.

Əsl müsəlman özünə romantizmin acizliyini yaraşdırmaz: ağıllı olar, problemləri həll edər, ətrafındakılara nümunə olar. Müsəlman gözəl əxlaqı yaşamasından, gözəl söz söyləməsindən ötrü də təbii olaraq şən olar. Çünki doğru rəftarın müjdəsi, işığı, nuru ən çətin mühitdə belə insana nəşə və sevinc verəcək: dünyada dinc, şanlı, şərəfli gözəl bir həyata, axirətdə isə sonsuz nəşə və sevincə vəsilə olacaq. Bu səbəbdən hər an Allahın bəyənəcəyi bir niyyət və hal içində olan möminlər üçün kədər ya da çətinlik mövzusu olacaq, onları pessimizmə sürüyəcək heç bir şey olmaz. Bir ayədə Allah belə bildirir:

Allah müttəqilərə uğurlarına görə nicat verəcək. Onlara pislik toxunmayacaq və onlar kədərlənməyəcəklər. (Zumər surəsi, 61)

Möminlərdəki sevinc, xoşbəxtlik, dinclik və güvən onlar üçün cənnət mühitinin dünya şərtlərindəki bir əksidir. Dünyada başlayan bu sevincləri axirətdə Allahdan ümid etdikləri cənnəti qazanmış olmanın dəqiqləşməsilə birlikdə daimi olar. İnananların axirətdəki sevinc içindəki vəziyyətləri bir ayədə belə bildirilmişdir:

Bunun əvəzində Allah da onları həmin günün şərinədən qoruyar və onlara gözəllik və sevinc nəsib edər. (İnsan surəsi, 11)

Bir başqa ayədə isə Allah axirət günü möminlərlə inkarçılar arasındakı fərqi belə bildirir:

O gün (neçə-neçə) üzlər parlayacaq, güləcək və fərəhlənəcəkdir. O gün (neçə-neçə) üzlərə toz-torpaq hopacaq, onları zülmət bürüyəcəkdir. Məhz onlardır kafirlər, günahkarlar! (Əbəsə surəsi, 38-42)

İnkarçılar da axirətdə dünyada şeytana uyaraq yaşadıkları cəhənnəm həyatının əslini (qat-qat şiddətli və sonsuza qədər sürəcək olanı) yaşayaraq. Eynilə möminlərin sevinc və xoşbəxtliklərinin cənnətdə sonsuz və müddətsiz davam edəcəyi kimi:

(Qiyamət) gəldiyi gün Allahın izni olmadan heç kəs danışa bilməz. Onlardan kimi bədbəxt, kimi də xoşbəxt olacaq. Bədbəxtlərə gəlinə, onlar Od içərisində qalacaqlar. Onlar orada fəryad qoparacaq və zarıyacaqlar. Rəbbinin istədiyi istisna olmaqla, göylər və yer durduqca onlar orada əbədi qalacaqlar. Həqiqətən, Rəbbin istədiyini edəndir. Xoşbəxtlərə gəldikdə isə, onlar Cənnətdə olacaqlar. Rəbbinin dilədiyi istisna olmaqla, göylər və yer durduqca onlar orada əbədi qalacaqlar. (Bu,) tükənməz bir sovuqatdır. (Hud surəsi, 105-108)

İnsanları din əxlaqından uzaqlaşdıran, Rəbbimiz olan Allaha qulluq etməkdən saxlayan, onların başına saysız-hesabsız dərd və bəla gətirən hiyləgər bir təhlükə vardır: insanları ağıllarına görə deyil, hisslərinə, məsələn, qəzəblərinə, ehtiraslarına və ya zəifliklərinə görə yaşamağa yönəldən "romantizm" ...

Romantizm - həyatın bir-birindən çox fərqli sahələrində, çox fərqli tətbiqlərlə qarşımıza çıxmağa bilər. Bir faşistin hirsli sızılmış yumruğu və ya bir kommunistin söylədiyi inqilab marşı romantizmin gətirib çıxardığı "siyasi" təhlükələrin simvollarıdır. Sevdidiyi gənc oğlanı və ya gənc qızı "həyatının məqsədi" nə çevirən, onunla birlikdə olmaq adı ilə hər cür ağılsızlığı edən, hətta intihara qədər gedən romantik insanlar da, şeytanın bu hiyləgər silahının hədəfi olmuşlar. Romantizm təhlükəsinin ən əhəmiyyətli istiqaməti isə insanların böyük bir hissəsinin bunu bir təhlükə olaraq görməməsidir.

Romantizmin tamamilə din əxlaqına qarşı və zidd bir ruh halı olduğunun fərqi çox az insan varar. Hətta insanların çoxu bu yanlış ruh halını bir təhlükə və səhv olaraq deyil, təqdir edilməsi və yaşanması lazım olan bir üstünlük olaraq görür. Bu səbəblə, bu kitabda insanların din əxlaqını qavramasının və yaşamasının önündəki ən böyük maneələrdən biri olan romantizm təhlükəsi təsvir edilir, bundan çəkinmənin yolları izah edilir.